Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 215 (9897) | 1975 чылдың сентябрь 13, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

КЫЙГЫРЫЫН ДЕТКИВИШААН

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязы Чөөн-Хемчик районунуң пионерлериниң болгаш школачыларының Совет Тываның бүгү пионерлеринге болгаш школачыларынга кыйгырыын деткээн доктаалды хүлээп алган.

Ында республиканың бүгү пионерлер отрядтарының, комсомол организацияларының СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур күш-ажылчы эвлегге киреринин айыткан. Шалыпчы күш-ажыл, тергиин өөредилге, үлегерлиг чурум-сагылга-биле улуг Ленининиң херээнге шынчывысты бэдыткаал деп девизтиң адаа-биле төрээн партияның съездизин төлептиг уткууру-биле социалистиг чарыштың калбартырын кыйгырган. Бүгү школа коллективтерине Чөөн-Хемчик районунуң пионерлериниң болгаш школачыларының кыйгырыы-биле танышкаш, мал чеми белеткээриниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алырын дааскан.

• • •

Каа-Хем районунуң пионерлери болгаш школачылары Чөөн-Хемчик районунуң школалар коллективтериниң кыйгырыы-биле танышкаш, ону изин-биле деткип, школачы бүрүзү 50 кг будук-бүрү чыыр, күскү дүжүт ажаалдаанга киржир хүлээлгени алганнар.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ТАРААНЫ—КҮРҮНЕГЕ

Эстон ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эки дүжүттү өстүргеш, ажаал алышкынны организастыг чоруткан болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткен. Тараа хүлээп алыр черлерже 140,3 муң тонна тарааны чедиргеш, ол болза улус ажыл-агый планында көрдүнгениниден дыка хөй болуп турар.

• • •

Калуга областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткен. Улус ажыл-агый планында көрдүнгениниден дыка хөй тарааны Төрээн чүрттүң шыгжамырынга киргеш.

• • •

Шушенское районунуң тараажылары беш чылдың доозукчу чылында күрүнеге тараа садар талазы-биле планын Красноярск крайда бир дугаарында күүседип, съезд мурнунуң эвлегге күш-ажылчы чугула тиилелгени чедип алган.

ҮҮС МИЛЛИОН ТОННАНЫ

Череповецтиң металлургия заводунуң аглофабрикаларынга үүс миллион тонна агломератты бүдүргеш. Ол чиг-эттен 20 чыл дургузунда ук бүдүрүлге 60 миллион тонна шойну эвалдыргеш. Бир эвес баштайгы 50 муң тонна агломератты бүдүрериге 14 чыл негеттингеш болза, продукцияның ийги кезиин бүдүреринге үүле алды чыл четирр болган.

Техниктиг чаарты чепсегеттээшкин аглофабрикаларның төлевилел күчүзүн чылда ийи миллион тонна ажырар арганы Сонгу магниткага берген. Технологтуг ажылдарны күштелдиреринге кислородту бо адырга бир-ле дугаарында ажыглаан.

АРГЫКЧЫНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Житомирниң лен комбинадының сураглыг ажылчыны Е. И. Болошкевич чыл эгезинден бээр үүс муң метр пөстү аргын бүдүргеш, ынчангаш чыл оналдазын барык ийи катап ажырган.

Ол чедиишкинче баштайгы базымын Екатерина Ивановна чылдың эгезинде-ле кылган. Норма ёзугаар он станоктуң орнунга 24 станокка ук бүдүрүлгеге ол бир дугаарында ажылдап киргеш. Ооң мурнакчы аргазын ол комбинатта ам 900 аргыкчы хөрээженнер ажыглап турар.

ПЛАНДАН АЖЫР ЦЕМЕНТ

Хабаровск крайда Теплоозерскийиң цемент заводу беш чылдың оналдазындан ажыр бүдүргеш тудуг материалын чүдүргеш баштайгы эшелонну чоруткан. Пландан ажыр кылган ол цементини Байкал-Амур магистралының тудугжулары алыр.

Заводтуң коллективи тоску беш чыл планының чылдарында ийи чартык миллион тонна ажыг цементини бүдүргеш. Ол үеним дургузунда эргилер суугуларының күчүзүн дыка улгаткан.

Бүдүрүлгейиң коллективи чыл төнчүзүнге чедир планга немей ам-даа 250 муң тонна ажыг цементини бүдүрериг шиитпирлээн.

БЕЛОКТУГ КОНЦЕНТРАТТАР ЦЕХТЕРИ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг «Любань» совхозта белоктуг концентраттар цеги Белоруссияда эң баштай ажыглалга киргеш. Оларны арбайдан болгаш карбамидтен белеткээр. Комбикормга ындыг немелдениң килограмм бүрүзүнде 600 грамм протеин шиңгээттингеш болур. Бүдүрүлге дуржулгаларының көргүскенин ёзугаар алырга, ол немелдеин рационга киирерге малдың хонукта ортумак немелде деңзизи 1400—1600 грамм ажыг болур.

Республиканың район бүрүзүнге ийи-үш ындыг цехтерни тургузарын шиитпирлээн. Амидо-концентрат немелдерге бүгү колхозтарның болгаш совхозтарның хереглелин ол цехтер хандырын ыыдаар.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ!

МАЖАК-ДААА КАГБАС

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозта дүжүт ажаалдазы бедик темпилиг чоруп турар. Бо хүннерде ниитизи-биле 2120 га черниң тараазын дорт кеснен.

Бо чылын тарааның өзүлдези хирелиг болганын комбайнер бүрүзү билип, сыпка чаңгыс-даа мажак кагбас дээш, ажаалдаже бүгү күжүн салбышаан, боттарының аразында социалистиг чарыштың калбарткан. Бригада санында чарыштың түннелин беш хонуктап үндүрүп турар.

№ 3 бригаданың комбайнери Александр Дагба-оол хүн нормазын үргүлчү 195 хуудан кудулаттайн, ийи беш хонукта улаштыр социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар. Комбайнерлер Михаил Кыргыс, Сергей Соломатов олар хүн нормазын 152—153 хуу күүседип турарлар.

№ 1 бригаданың комбайнерлери Константин Яковлев хүн нормазын 204, Михаил Симонов —141, Владимир Мартый-оол —140 хуу күүседип, база-ла чарыштың тиилекчилери болуп турарлар.

Совхозтуң комбайнерлери үстүнде адазывыс эштериниң үлегерин эдербишаан, гектар бүрүзүнүң тараазын чидириг чок ажаар дээш кызымнай ажылдап турарлар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ДЕМНИГ ИШ

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң ишчилериниң бир демниг ажылының ачызында сиген белеткээриниң планын ажыр күүсеткен. 1765 тоннаны белеткээр планныг тургаш, 1780 тонна чедирген. Белеткээн сигенни ужур-ла кажаалавышаан, чамдыызын ныштагларда чедирген.

Мал чеминге немелде курлавыр будук-бүрү белеткээрин чедиишкинниг чорудуп, каш удаа шефтерни организастаан. Бо ажылга контора, көдээ Совет ажылдакчылары, школачылар идепкейлиг киришкен. Шефчилер 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Баян-колчулар пландан ажыр 300 тонна сигенни белеткээр немелде хүлээлгени алгаш, ажылдың темпизин кудулаттайн турар.

Кыштаглаашкынга белеткелди ажыл-агый эгелей берген. Септелге ажылын чорудар малчыннардан тургустунган тускай ийи звенону организастаан. Ылаңгыя Кызыл-Чыраада Оюн Лапчаага баштаткан звено сиген белеткелин чорутпушаан, кажааларны септеп турар. Мал чемин болгаш кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чорударынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Байкара Доржаң, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Чамзын Чигжит-оол олар өскелерге үлегерни көргүзүп, кужениишкинниг ажылдап турарлар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

РАЙОНДА БИРГИ ЧЕРДЕ

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерин белеткээринче чугула сагыш салып турар. Ажыл-агыйның салбырларында сиген кезер, бөлүп сараттаар механизастаан звеноларны тургускан. Шөлдерде тараан кукурузаның болгаш тарымал тооруктуң ажаалдазын эки доозарынче күштү мөөннээн. Кожайның шөлдеринде тараан 200 ажыг га тоорукту кестирерин Тоон Сарыг баштаан механизаторлар шалыпкын күүседип, ам арткан тоорукту ийи хүнде доозуттар дей бергеннер. Бо шөлде дөрт силос комбайннарын кошкан тракторлар эртенгиниң чеди шактан кежээкиниң 10 шакка чедир кестирип турар. Ол үнүштүң дүжүү багай эвес, деп-дески үнген.

Тооруктуң хаңдектээн массазын удур чүдүрүп, силос онгарынче дажыглаарын районнуң «Сельхозтехника» салбырының чолаачылары үзүктелиишкин чок боттандырып турарлар. Оларның аразында хүнде ийи норманы күүседип турар чолаачылар бар. Сиген шөлүнден Торгалыг суур чанында силос салыр онгарга чедир Андрей Маспык-оол, Семен Блинов, Михаил Анай-оол, Михаил Кондрашов болгаш өске-даа чолаачылар хөй рейстерни кылып турарлар.

Силос салыр онгарны бетоннап белеткээн. Ында ажыл бо айның баштайгы хүннериниң эгелээн. Силос салыкчыларының ажылы хайныышкынныг. Чай чок келир 12 чүк машиназының чүүгүн тракторлар-биле дүжүр тыртар болду. Машина хааржааның иштинге арткан силос массазын аныктар айыырлар, хүүректер-биле шалыпкын дүжүр октап чаңчыга бергеннер. Эңмеккей Шактар-оолдуң, Виктор Саттың ийи трактору силостаан массаны таптай бастырып хүнзээр. Силос салыышкынын бо айның 15-те доозар бис деп, учетчик Дүлүш Очур-оол чугаалады.

Торгалыгда бо силос онгарынга беш муң тонна мал чеми кирер. Мандаа шыгжаары-биле Чодураага тараан кукурузаны кестиргеш эккеп урган. Торгалыг суур чанында картофель сывын база хаңдектээш салган. Кукурузаны дүрген болгаш чидириг чокка кезеринге комбайнерлер Шортан-оол Маадыр-оол, Владимир Дакар, Кечил-оол Сарыг-оол болгаш өске-даа мурнакчылар киржип, 90-дан 100 тонна-биле санаттынар массаны кезип, онгарже чорутканнар.

Совхозта партия, профсоюзел, комсомол организациялары хол-биле сиген кезер звеноларны немей тургузарынче сагыш салып турар. Кожайда, Торгалыгда, Эйлиг-Хемде звеноларны немешкен. Оларның аразынга чарышты калбарткан. Тускай механизастаан звенолардан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-оол Кыргыстың, Монгул-оол Балбыр-оолдуң, Донгак Кара-оолдуң звенолары хөй сигенни кезип, шыналаарда сараттарны тургускулаан. Шак мындыг ап чорудуп турар хемчегленнин түннелинде бо совхоз мал чемнерин белеткеп алырының планын чедиишкиниг күүседип, районда бирги черде чоруп орар. Ук ажыл-агый бо чылын 2807 тонна мал чемин белеткээр даалгазын ажыр кылып, эрткен хонуктарга чедир 3190 ажыг тонна чедирипкен. Сиген белеткээри шыналарда ам улам шапкынчаан.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: мал чемнериниң белеткелинге идепкейлиг киржип турар чолаачыларның бирээзи Андрей Маспык-оол; тоорук ажаалдазы.

БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Кызылдың районнар аразынын «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи тоску беш чылдың планныг оналдаларын хуусаа бетинде күүседир сорулганы 1971 чылда салган турган. Ынчангаш дирекция, партия, профсоюзел организациялары социалистиг чарыштың негелдерлерин база планнап-мактаарының хемчегларын ажылдап кылгаш, ону ажыл-ишчилерге таныштырган. Каттыжыышкынның бүдүрүлгелериниң эгелээш түс-тус кижилерге чедир бедиткен хүлээлгелерни алгаш, социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бүгү-ле күштү беш чыл планын айыткан хуусаазындан эрте күүседиринче угландырган.

Ажыл-ишчилер берген сөзүнге ээ болуп шыдааннар. Беш чылдың планныг оналдазын механизастаттынган отрядтын, автогаражтың чолаачылары бир дугаарында күүседкен. Тодаргайлаарга, чеди ай эрте — июнь 1-де доосканы.

Механизастаттынган отряд тоску беш чылдың планын ёзугаар 415 муң рубльдиң ажылын кылыр тургаш, 519 муң рубль чедирген. Отрядтың ажыл-ишчилери Таңды, Каа-Хем районнарының колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринче органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни сөөртүп чедирер, төгер ажылдарын даалгазын ажыр боттандырган.

Автогаражтың чолаачылары эки ажылдаан. Бир миллион беш үүс ийи муң рубльдиң транспорт ажылдарын кылыр даалгазын 631 муң рубль ажыр күүседкен. Бердинген оналдадан ажыр 103 муң тонна улус ажыл-агый чүүктерин сөөрткен. Чолаачылар А. Горшков, Н. Нефедов, П. Мелентьев, И. Зайцев олар өске өөрүнден мурнай хууда беш чыл планын күүседкеш, онгу беш чылдың үлүүнге киришкиниг чедиишкиниг ажылдап турарлар.

Каттыжыышкынның септелге мастерскаязының, шугумонтаж участогунуң ажылышчилери беш чыл планын база ажыр күүседкен. Септекчилер үш миллион үш үүс он ийи муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин 117 муң рубльге ажыр күүседкени күжениишкиниг ажылдаанын херечилеп турар.

Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынны тоску беш чылда 7.940 муң рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, 892 муң рубль ажыр боттандырган. Бо бүгү болза коллективтиң кежигүннериниң бердинген оналдаларны база хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап турарының түннели болур.

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» партия Төп Комитединин доктаалын каттыжыышкынның ажыл-ишчилери танышкаш, төрээн партиязының съездизинге төлептиг ужуражыры-биле амдаа эки ажылдаарын аазаан. Боттарының бар аргаларын база курлавырларын саналаш, мурнунда алган хүлээлгелерин эде көргеш, чаа бедиткен хүлээлгелерни алган. Септекчилер чыл төнчүзүнге чедир 220 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өөрүлдезин планда көрдүнгениниден 40 хуу улгаттырарын хүлээнген. Автогаражтың чолаачылары беш чыл планындан ажыр 950 муң рубльдиң орулгазын алырын, 290 муң тонна улус ажылагый чүүктерин немей сөөртүрүн аазаан. Ол ышкаш бедиткен хүлээлгелерин каттыжыышкынның өске-даа бүдүрүлгелери алган. Ону күүседир дээш социалистиг чарыш бүдүрүлгеде улам калбарган.

Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүгү ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларына болгаш албан-хаакчыларына кыйгырыгны хүлээп алган. Олар боттарының эшөөрүн СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле мурнунда алган хүлээлгелерин эде көргеш, бедик хүлээлгелер алырынче, социалистиг чарышты калбартырынче кыйгырган.

Т. ХЕРТЕК.

ТАРААА, ХЛЕБ — ҮНЕЛИГ ЭРТИНЕ

Черле чөптүг-дүр

Республика солунары «Шын» биле «Тувинская правда» хары угда ийи алдарлыг кижилериниң—Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң комбайнери, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Дойбан Даваанның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору Ольга Чуеваның «Хлеб—бистиң байлаавыс» деп эгелиг чүүлдерин парлап үндүрген. Мен ону сеткил ханыышкын-биле өөмчүдүм. Ат-сураглыг ол кижилериң тараана чидириг чок ажаап алыр, тараана хумагалаар, камнаар деп бижип турары черле чөптүг-дүр. Ол чүүлдерге хамаарыштыр бистиң ажыл-агыйывыста байдалды чугаалаар болай-дыр мен.

Чай кааң болгаш, бистиң шөлдеривисте тараанның дүжүү хирелиг болган. Оон аңгыла бисте суггатыг чер чок. Ынчангаш эвээш-биче-даа бол, өстүрүп алган тараавысты чидириг чок ажаап алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып тур бис. Комбайнарны тараа төгүлбес кылдыр ыяк дерип, сыскаан. Комбайнер бүрүзү тараана чидириг чок, бедик шынарлыг ажаап алырын хүлээнген. Агрономнар болгаш бригадирлер ажаалданың шынарын хүн бүрү туда хайгаарап турар. Чидиригни болдурбазы-биле ажылдың шынарын хынаар улусчу контроль постуларын бөлүк ажылдап турар комбайнар бүрүзүнде база тургускулаан. Ажаалдага шынар дээш демиселди чүгле ооң-биле кызыгаарлаваан. Тараана чидириг чок, шынарлыг кылдыр ажаап ап турар комбайнерге тыпсыр тускай шаңналды доктаалын тургускан. Ынчангаш ажаап алышкынга тараанның чидириин бисте болдурбайн турар. Бистиң мурнакчы, хоотун комбайнерлеривис Иван Шалагин, Михаил Жаров өскелерге үлегерни көргүзүп турар.

Ам хлеб дугайында. Мында чүвениң алыс ужуру хлеб чедиштейн турарында эвес-ле болгай. Ол дугайын үстүнде айыткан авторлар тодаргай бижээн. Бистиң чүртүвүс байлак, эң-не бай чүрт. Бисте бүгү-ле нүвеин кижите, ооң чаагай хоруунга кылып турар. Совет кижилериин амыдыралы байыдалгыр. Хереглиг бүгү-ле чүүлдер бисте бар. Бай мен дээш байлаан төтчеглеп болбас-ла болгай. Хлеб дээрге бистиң үнелеп четпес эртиневис-тир. Ону хумагалаар, камнаар, хүндүлээр чоруккa улут-биче бүгү кижилерин кижизиндери эң-не чугула херек. Чугаа чогум-на ол дугайында болуп турар-дыр. Чүвенин чажыргаш канчаар. Бистиң аравыста ийи-чаңгыс кижилер хлебти тоомча чок көөр, ону аңаа-ла черден үнүп келген өскүсеген ышкаш кылдыр бодаар, хлеб артынчызын кайы-хамаан чок октаптар чоруктар ам-даа бар. Л бир чамдык кижилер хлебтиң элбээн, чиик өртектиин ажыглап, бодунуң алыскаалыскек сеткил-биле ажык-олча тыварын болгаш, хлеб-биле хаван, дагаа, инек азырап, ону акшага «хуулдурун» турар таварылгалар эвээш эвес. Хлебти хумагалаар, камнаар дугайында чугааның үнүп келген ужуру-даа ындыг-дыр.

Ынчангаш тараана, хлебти камнавас, төтчеглээр ворук-биле шиитпирлиг демиселди чорудар херек.

А. ЛОМАЕВ.
«Көк-Тей» совхозтуң директору.

Хумагалаар

Каа-Хем районунуң «Тиилелге» колхозунуң комбайнери, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Дойбан Даньянович Даваанның республиканың бүгү механизаторларынга ажык чагаазын үнелеп, деткип тур мен.

Бистиң республиканың колхоз, совхозтарының шөлдеринге өзүп үнген тараалары чыл санында ажаап ап, күрүнеге план ёзугаар дужаан, садып турарын билир болгай бис. Ынчалзадаа тараана чидириг чокка ажаап, кадагалаар талазы-биле четпестериң үргүлчү бар болуп турары харааланыг. Чамдык колхоз, совхозтардан Кызылдың сайгарылга базазынга тараа сөөртүп эккеп турар машиналарының хузовтарын топтап көөрге, тараа төктү бээр, дыдык черлер эңдерик болгулаар. Тараана чүдүрген черилеп эгелээш, тараа сайгарар базазга чедир чеже хире тараа төгүлген деп бодаар силер. Ооң грамм, килограммын кым-даа саная турбас. Ынчангаш орук дургаар хайыраан тараалар дыдык черлер дамчыштыр ийилеп-чаңгыстап төгүлзе-төгүлзе, ооң саны көвүдээр. Бо талазы-биле ажыл-агыйлар удуртукчулары, тараа сөөртүп турар чолаачылар чогуур хемчегни баш удур алырын чугула деп бодаар мен.

Чыл санында-ла көдээнің ажыл-ишчилериниг ажаалышкын үезинде хоорай, суурлардан албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлериндеи дузалажыры-биле шефчилер барын тураралр. Оларның иштинден чамдык эштер норазын күүседир дээш-ле тарааның чидириин херекте албайн турарын эскерип болур. Ылаңгыя тараа арыглаар машиналардан төгүлген тараана шаңга болуп тургаш, шаңның кыдыларынче шырбиил-биле довуракка холуштур шырбин кааптар чоруктар барын көрген мен.

А. ДЫРТЫЯ-ООЛ.

ДҮВҮРЕЕЗИННИГ МЕДЕЕ

ҮРЕЛИП ЧЫДАР ВИНОГРАД

Бистиң республиканың девискээринде виноградты тарын өстүрбейн турар. Бойдузувус кадыг-ширинн, чай кыска болгаш, мурнуу чүктүң чылыта ынак бо сүүзүннүг, амданыг хуулгаазын чимизин найыралдыг акы-дуңма төрел чонувустан эккеп турары билдингир. Тодаргайлаарга, ону бис хөй кезиинде Ортаа Азиядан ап келген бис. Чер аразы херин-даа бол, демнигде черле күштүг! Үүс-үүс километрлер чыырлып кээр. Чүгле бараанын көргеш, амданын ап, чайгаар-ла чиксенчи келир: борбак-борбак курут ышкаш яблоктар, салбактары селбегер саглаң-саглаң виноградтар чагыг ёзугаар Саян сынын ажыр аъш-чем складтарынга дүжүртүнер.

Агаар-бойдустуң берге байдалдары турзажок, тоску беш чылдың бо доозукчу чылының күзүнүнде ногаа, чимис аймаа Садыг министерствозунуң баазазында бар болуп турар. Ынчалза-даа ону садып, сайгарар талазы-биле ажыл аажок шүшпеңн чоруп турар.

Базза конторазының баарында узун улут даш складтың иштинге кирип келдивис.

Баазага кирип кээримге-ле эгелээн маргылдаалыг чугаа ажылдың харыысалгазы дээш сагыш-сеткили кеззеде саргып чоруур кижилериң аразынга база катап уламчылады.

— Та канчаар улус бис ыйнаан?! Бо хааржактарда виноград үрелип туруп берди—деп, ол складтың эргелекчизи сагыш човап, дүвүрен турарындан үнү артында сиринейнин турган ышкаш эйыткаар болду.

— Мында шупту чеже тонна виноград барын?

— Үжен—деп, З. К. Черепанова харыылады.

Аңаа турган улус чамдык хааржактарның аксын ажылып, хынап көргулевис. Хайыраан виноград! Дүдүп, үрелип, амданы баксыран эгелээн. Ылаңгыя хааржактың кырында чыдар виноградтар ботботтарының аразында чоржайтыр туттунчуп, өөң олугленип, эзремчик дузаа ышкаш апаргылаан. Ынча хөй үнелиг катчиниистиң ынчаар үрелип, ирип чыдарын көргеш, кижи хомудавас аргажок.

Маңаа хамаарыштыр ук баазаның директорунуң оралакчызы В. П. Митряшкинаның тайылбыры ындыг болду:

— Складта чыдар 30 тонна виноград саттынмайн туруп берген. Кызыл-садыг чагыг киирзе-даа, хүнде оода чаңыс тонна чедир албас-тыр. Виноград үрелип, үндүр бижириниң чадазында келген. Ону Кызыл хоорайның иштинге садыглаарын долузу-биле организастаан шылдавайн турар. Районнар төптери үндүрер дээрге транспорт чедиппес-тир. Кайнаардаа чарыгдаар, сайгарар аймы тывылбастаан. Ам канчаар иайысылалдың улусчу контроль комитединче телефониаар, ооң ажылдакчыларындан чүү канчалза экил деп сүме дилеп, айтырыг тургузар бодап ор мен.

Шынап-ла, виноград дугайында айтырыг дүвүрээзинин болдуруп, ылаңгыя Кызыл-садыгның ажылдакчыларын кичээндирер ужурлуг. Баазада байдал бо хире берге турда, аңаа хамаарылгалыг бүгү-ле организациялар ооң хажыызынга артпайн, шиитпирлиг хемчеглер алырынче ие далаштырып турар.

Д. САЛЧАК.
«Шынның» корр.

ШАҢНАЛДАРНЫ АП ТУРА

Ажылчын хептиг кижилер Кызылдың септелге-тудуг эргелелиниң конторазынче шуужуп турганнар.

— Бедик шаңнал дээш—деп, Иван Николаевич Вендерлыхка эш-өөрү байыр чедирип турда аңаа чеде бердивис.

Удаванда залга ажылчыннар, септекчилер чыглы хөнүп келген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар чазактың бедик шаңналы

— Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин И. Н. Вендерлыхтың хөрээнге байырлыг байдалга кадап берди.

Иван Николаевич чүгле бо коллективке бөзин он беш чыл ажылдап, бөдүүн ажылчындан мастер чедир депшээн. Ооң удуртуп турар коллективи күш-ажылга үлегерин көргүзүп, даанган ажыл-хөрөөн чедиишкиниг күүседип келген. Ол дугайында ында партия эге организациязының секретары Владимир Афанасьевич Таракановский байыр чедирген чугаазынга илереттн.

Хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш коллективтин хоочуннары: дерикчи штукатур-маляржылар Т. К. Балзан, М. Г. Чаплина оларга Күш-ажылдың хоочуну медальдарны база тывыскан. Делегейниң хөрээженнер чылында чедип алган шаңналдары дээш бо хөрээжен ажылчыннарга эш-өөрү база байыр чедиргеннер.

— Чазактың бедик шаңналдары бистерни чаа-чаа ажыл-херектерже сорук киирип турар-дыр. Бистиң чүртүвүстүн, кижи бүрүзүнүң амыдыралында онзагай болуушкун — СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып турар болгай бис—деп, И. Н. Вендерлых чугаалаан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) сантехник **И. Н. Вендерлых,** шеверлекчилер **М. Г. Чаплина, Т. К. Калзаң.**

Д. ЕНДАН.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ГВАРДЕЙЖИЛЕРИ

— Инек кадарарда чүү боор, эртен коданнан үндүр сүрүпкеш, кежээ бөлүп алыр чүве болбазыкпе—деп бодаар чамдык кижилер база тургулаар. Малчын кижилер ооң-биле кажан-даа чөпшээрешпес.

Шаандагы болгаш амгы үеним канчап дөңнээрил? Кадарчы кижиниң ажылы база аажок өскерилген. Амгы үениң кадарчылары домна суугуларында ким эвилдирикчилери-биле бир дөмей бүдүн хонук дургузуда эвлечип ажылдап турар апарган: инектерни каш шакта одарладып үндүрерил, кажа, кайы хире үеде одарладырыл, кайыын сугтарарыл, кежээки саалдаже кажан экээрил дээш өске-даа айтырыгларны шак барымдаалап шиитпирлээр апаар. Дүнеки одарны органиластаары, немелде дөңнүн алыры, кыштагны болгаш силос-сигенни белеткээри, механизация дээш ажыл-ла хөй.

Моон алгаш көөрге, кадарчы кижи хөйү кылыр, хөйге өөренир, санап бодаар, шинчилээр апаар-дыр. Малдың улуг комплекстериге моон соңгаар зоотехник, азы мал эмчизи эртемниг кижилер безин кадарчылаар апаар. Долузу-биле механизастаан болгаш автоматчыткан мал комплекстериге механиктер болгаш операторлардан аңыда, кадарчының ролю база улуг болур.

Ам бистиң танымжарывыс шудургу ажыл-ишчилериниң бүдүштүг чаагай мөзүлүг чоруктуң шылгалдазын тудуп, амыдыралдың күш-ажылчы оруунуң хөй нуруузун эрттирген чери «Чодураа» колхоз. Кымнарыл ол? Олариың бирээзи:

Эрзин, Тестиң уйун дургаар,
Эрес-кежээ ады үйген,
Чодураның Хараал-Тейде
Чооду Баткар ол-ла болгай.
Чооду Намчакович Баткар

чээрби ийи чыл бурунгаар «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга кадарчылап келген. Кадарчының чымыштыг, ынчалза-даа хүндүлүг ажыл-ишкинге 16 чыл иштинде үзүктел чок ол ажылдаан.

Кандыг чылдар турбаан дээр! Хар улуг, хаттыг, соок кыштар, каан хүннерлиг чай, карадоңаттыг эрте дүшкен күс... Ынчалза-даа инектерни менди чыл ажырар, кадарар, олариың одар-белчиирин солуп, семиспийрик болуруп чедип алыры болгаш өске-даа ажылдарны оң хүлээлгезинден кым-даа хоставазны билдингир. Бүтү бергелерни ол ажып эрткендээ. Ооң чаңчыкканы ыдыг.

Он алды чыл. Ол эвээш эвес хуусаа. Шупту-ла чүве чамдыкта эки болуп турбаан-на харын. Ферма коллективиниң, ооң иштинде кадарчы Баткарның ажылынга эвээш эвес бергелер таваржып турган. Канчаар-даа ажылдап көөрге, кадарган инектериниң продукциязы өспес үе база турган. Чогум-на бо айтырыг коммунист Баткарның сагыш-сеткилин үргүлчү дүвүредип турган. Колхоз баштаар черниң бир хуралынга олурушкаш, ферманың саар инектериниң уксаазын экижилер талазы-биле бодунуң тодаргай саналын ол киргген. Ооң түңнелинде инектериниң хөй нуруузунуң уксаазын экижиткен.

Алды чыл бурунгаар Чооду Баткар ук сүт-бараан фермазын удурту берген. Ооң сагыш човангыр, ажыл-херек дээш кызымак чоруу улам көскүзүбиле илереп, сүт саалдазы өзүп эгелээн. Ол дугайын дараазында чурагайлар херечилеп турар: 1971 чылда ферма план езугаар 110 тонна сүттүң орнунга 150 тоннаны бүдүргеш, ооң 90 тонназын күрүнеге саткан. Бо көргүзүглер дараазында чылдарда улам өскен.

Эрткен чылын 187 тонна сүттү бүдүргеш, 149 тоннаны күрүнеге саткан. Партияның эвлечелиг XXV съездизин чылдыдырар дугайында СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпири оларны улам сорук киргген. Хараал-тейжилер бо чылдың эрткен сес айларында 167 тонна сүттү бүдүргеш, 132 тоннаны күрүнеге садып, чыл планын ажыр күүседипкен. Коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп бедик атты чедип алган ол коллектив тоску беш чылдың даалгазын бо чылдың март айда күүсеткенин рапорттаан, ам онгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Коммунист Чооду Намчакович Баткарның толептиг мөзүшынары, ооң эш-өөрүнге бедик үлегер-чижээ ферманың ажылынга дээштиг салдарны чедиргген. Ол—партиялың Тес-Хем райкомунуң бюро " кежигүү. Чүгле ферманың эвес, харын районуң мурнуига тургустуган сорулгаларны шиитпирлээрниге, четпестерни чайладырынга ооң принципиалдыг туружу, санал-оналы ажыл-ишке дузалап турар.

Бо чылдың июль айда райкомуң бюрозунга мал чиминиң белеткелиниң байдалын чугаалашкан. Ажыл-агыйның бүгү малчыннарын бо чугула кампанияже хаара туларының эргежок чугулазын ол саналдаан. Бюронуң үндүрген шиитпириниң күүселдезин организастаан түңнелинде хойжулар, кадарчылар, саанчылар мал чиминиң белеткелинге бүрүн хаара туттунган. Хараал-Тей фермазының коллективи эки ажылы дээш шаңнаткан автобузунга олурушкаш, эртенги саалда

Виктор Гаврилович Назимов Тываның авиабудурулгезинде 15 чыл ажыг үеде ажылдап келген. Ол—вертолет участогунуң ужудунчузу болгаш авиатехник мергежилдиг. Геологтарны, ивижилерни болгаш ыракны районнарның чурттаачыларын хандырарынга Виктор Гавриловичниң киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Төлептиг ажыл-ижи дээш ону эш-өөрү хүндүлээр.

ЧУРУКТА: В. Г. Назимов.

Коммунист дугайында чугаа

да тургустуган сорулгаларны шиитпирлээрниге ооң киржилгези улуг.

Чедей Хурагандаевна мурнакчы саанчы болурундан аңгыда, ол уругну өстүрүп, кижизиткен Маадыр-ие. Ооң уругларында ынзы-бүрү мергежилдиг кижилери бар. Ада-иезиниң изин базып, чонуга бараан боор чоруур уругларынга оларның сеткили ханып турар. Бистиң беседавыска Чедей Хурагандаевна мынчаар чугаалады:

— Кижи эки ажылдаарга сеткил ханар, багай болза, канчаарыл, чүү кылза экил дээш хөйү болдаар. Хөй-ле айтырыглар дүвүрээзинни боллура бээр. Байлак чаагай амыдыралдың ыраажызы—күш-ажыл. Ынчалза-даа чүү-даа чүвеге кызыгаар турар болгай. Назыхар улгадып келди, пенсияже удавас үнер апардым. Кижи чырык чаагай амыдыралга иштиг артар. Сес класс дооскан уруум Оюмаа бо хүннерде меңээ дузалажып, мени солуурунга белеткенип турар чүве. Багай ажылдап, ада-иезиниң арнын кызытпас боор деп чүвеге бүзүрел орар мен...

Коммунистиң бедик адын төлептиг эдилеп, ону шудургу күш-ажыл-биле бүзүреткен, беш чылдың бо гвардейжилери көдээ ишчилер партияның XXV съездизинге алдар болдурган шалыпчы эвлечениң мурнуку одуруунда ынчаар ажылдап турар. Олар алган хүлээлгезин күүседип, өөзүнге ээ болган.

А. АИР.

ЧУРУКТА: Чооду болгаш Чедей Баткарлар.

Авторнуң фотозу.

ЫРАК ЧОРУКТУҢ КИЖИЗИ

Ол эртен албан-ажыл ужуру-биле гаражка чеде бердим. Диспетчер ол-бо чолаачыларга путёвкалар бижип, машина алыр дээн ажыл-агый удуртукчуларынга хереглээн машиналарын каш-ла минутада үлепти. «Депутат Сергейни берип көрүңер»—дээн кижилерниң дилээн үннери дыңналып тур. Чолаачының фамилиязын сонуургаан, чолаачыны чүге улус сураглап турар чоор дээн бодал мени бодандыра берди.

— «Депутат» дээр чолаачыны чүге улус-ла болганы бериңер дээр чүвел, дуңмай?— деп диспетчерден айтырдым.

— Чолаачы боду бүгү-ле талазы-биле бүдүштүг, чөпшүл кижи, ынчангаш Сергей Тюлюштү бригадирлер алыксаар боор чүве-дир. Боду ВЛКСМ кежигүнү, район Совединиң депутады кижи, улуг-биче чон ону хүндүлээр, артында «Депутат» дижир — дээш, диспетчер аныяк чолаачының дугайында эки-ни бичии-ле када тайылбырлап кагды.

Сергей Тюлюш ийи чыл бурунгаар шеригден халажып келгеш, гаражка үрелик машина септеп тургаш, бир үндүр бижээн машинаны кылып алгаш, муна берген. Ук машинаның бир чыл мунуп турда, Сергей техниканы эки билир, өнаашкан ажылынга тура-соруктуг кижи-дир деп чүвени инженер-техниктиг ажылдакчылар эскерген, а бөдүүн чон чолаачыга бүзүрей берген. Бүзүрел улам өскүп, Сергей чаа машинага чединген. Кажан Тюлюш чаа машинаны хүлээп ап турда, чамдык эштер Сергейге бүзүревейн, биске чаа техниканы бербээн дээр хөөннер-биле «хайыраан чаа машинаны», «чаа чүве билбес кижиге берген», «чаа машина өртен четпези ол-дур» деп, хомудаан боop, харын-даа чамдык чегей сеткилдиг чолаачылар Сергейниң машиназының эзрилдерин ушта долгап каар-даа турган. Техниканы алызындан эки билир, хынамчалыг чолаачы машиназын үреп-даа, авария-даа кылып көрбээн, ам ГАЗ-51-и-биле 50 муң км. чедир септелге чок ажылдап турар. Машиназының ажылдаары шак ышкаш ылаптыг дээрзи мактанчыг.

Бодундан болгаш эш-өөрүнден чептүг негелделиг, комсомолчу Сергей Тюлюш ам район Совединиң депутады, улусчу дружинаның кежигүнү, чонга бедик хүндүткелдиг кижи. Аныяк чолаачы «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ыраак чоруп баар бүзүрелдиг чолаачызы.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери база төлептиг үлүүн киирип турар. Олар беш чылдың доозунчу чылында боттарының планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш демисешпишаан, сүт саалдазының талазы-биле республикада чүгээр көргүзүглерлиг ферманың одуруунда кирген. Сүт саалдазының тос айлар планын августуң ортан үезинде-ле 84 хуу күүсеткен.

Ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи Таисия Михайловна Саннова эки көргүзүглерни чедип ап, доозунчу чылда алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседирингге бүрүн бүзүрелдиг ажылдап турар.

В. МИРЦЕВТИҢ фотолары.

СУРАГ БАРГАН

Бодум малчын кижи мен. Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу болуп, элээн үр ажылдап келдим. Хөйнүң малын кадарып, хайгаарап турар кижи болгаш, суур аразы-биле аргажок херектиг апарган таварылгада аргыжар кижи-дир мен.

Бо үеде малчыннарның аалдарынче кире маңнажып кээр автолавкалар бар болу берген черге магалыг, таарымчалыг-дыр! Мал чеми белеткеп турар шак бо бачым-чымыш хайнышкынныг хүннерде кижи ооң кандыг-даа хереглелин садып ап болгай. Ынчалза-даа бистиң аалывыска мындаа чаа бир автолавка садыжызын халдып чедип келди. Амыраарывыс-даа кончуг, ооң бараанн аал коданынга чоокшулап орда-ла бажыңнарывыстан үне халышкан бис.

Аал өдээзнге доктаал турупкан автолавканы үглеп чеде бээриаиске, машинаның чүк чүдүрер харжаанның иштиг көңгүс куруг—кандыг-даа бараан чок болду. Малчыннарның эдепсиннишкинин автолавка садыжызы— чолаачы эскерип каап, аазаашкын кылып, дараазында келирде эңдерик бараанларны сөөрттүп эккээр болган.

Ол автолавка олчаан сураг барган. Малчыннар ону бүдүн чайның дүргузунда манаан. Мынчага чаңгыс-даа аал коданынга ооң бараанн көзүлбээн.

Маңаа хамаарыштыр Каа-Хем райпозунуң баштаар черинден чептүг харыынны малчыннар манап турар.

Д. СОЯН,
хойжу.

АЖЫЛ ШАГЫН БАРЫМДААЛАЗА...

Ий суур — Тожуда улут суурларның бирээзи. Кижи маңаа чораан, чөнну садыг талазы-биле хандырып турарының талазы-биле хомудаан сеткилдиң чугааларын бо-ла дыңнап болур. Шынында ында 2 аъш-чем, 1 үлетпүр бараанларының магазиннери санаттынып турар. Ол хирезинде олар сөөлгү ийи чыл дургузунда орта ажылдавастаан. Аңаа садыгжылар ызырынмастаан. Райпо баштаар чери кадрлар-биле ажылды четпес чорудуп келген. Ооң ужурунда кандыг-даа хыналда чок кижилерге садыглаар эргени берип турар таварылгалар бар.

Суурнуң төвүнде кежээки садыг мырыңай май айдан бээр доктаамал шактарында ажылдаваан, ооң эжин хөй кезиинде шоочалыг турар апаргган. Үлетпүр бараанларының садыы база июнь айдан бээр үргүлчү хааглыг турар болу берген.

Чангыс-ла аъш-чем садыы (эргелекчизи Б. Монгуш) кижилериин хереглелин хандырып турар-даа болза, ажылдаар шагын барымдаалавас. Чамдык хүннерде магазин шуут ажылдавастааш туруп бээр. Садып алыкчылар негелде кылырга, ооң садыгжызы оларга эвилеп-ээлдек эвес чоруун көргүзүп, хей черге хыйланыр, кончуттунар. Садыгжы боду аныяк кижи-дир. Онаашкан хөрээн чон мурнунга ак-сеткилдиг күүседип, ажыл шагын барымдаалап, ук садыгның чонга бараан болур чоруун экижидери эргежок чугула.

Бо дугайын Тожунуң райпо баштаар чери база өөренип көрзе эки.

Д. АЙР-САНАА.

ТЕОРИЯ, ПОЛИТИКА БОЛГАШ ПРАКТИКАНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Марксисчи-ленинчи өөредилге системазынга чаа өөредилге чылынга уткуштур

Марксисчи-ленинчи өөредилге системазының чаа өөредилге чылы чоокшулап орар. Ук өөредилге чылы партияның эвлечелиг XXV съездизинге белеткелдиг, ооң ажылдап турар хүннериниң болгаш ооң хүлээп алган шиитпирлериниң пропагандалаарының, амыдыралга боттандырарының үезиниге канчыраажып турар болганда коммунистериниң теоретиктиг өөредилгези, ажылчы чонларның кылбак массаларының политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгези партия организациязы, партком бүрүзүнден кичээнгейни күштелдиреринге негеп турар.

Партияның эвлечелиг съездизинге алдар кылдыр алган белгиткен хүлээлгелерни боттандырары дээш күжениишкиниг ажыл-иш бо өөредилге чылының эге үениге таваржыр. Ол чорук оизагай байдалдыг. Чүге дээрге ук хүлээлгелериниң чедиишкиниг күүсеттингениннде, чылды организастыг доосканындан онгу беш чылдың чедиишкини хамаржыр деп СЭКП ТК-ның «Партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш дугайында» докладында айтыкан. Онгу беш чылдың улуг сорулгаларын күүседири дээш совет улустарының күжениишкиниг ажыл-ижилиин эгелеп турар үезин база-ла чаа өөредилге чылынга таваржыр. Бо бүгү өөредилге чылының кол угланышкынына, утка-шынарынга оизагай байдалдарны тургузар болгаш партияның политиказын боттандырар херекке коммунистерни, бүгү ажылчы чонларның идепкейин база медерелдиг чоруун белдиер херекке улуг ролдуу ойнаар дээрзин биллингир.

Партия өөредилгезиниң амгы системазының тургустуганындан бээр эрткен он чылдарының дургузуда чыгдыган улуг дружулга политиктиг өөредилгени моон соңгаар улам экижилериниң эки үеленни болур. Партияның XXIV съездизинің марксисчи-ленинчи өөредилгени улам сайзырангайжыдар, коммунистиг тургузуушкунуу сорулгалары-биле ханы дүүштүрер дугайында айтышкынын боттандырар талазы-биле сөөлгү үеде эвээш ажылдар кылынган. Миллионмиллион коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер революсчу өөредигни шиңгээдип ап, партияның төөгүүзүн болгаш политиказын ханы өөренип келгеннер. Партияның XXIII болгаш XXIV съездилериниң ажылдап кылганы чугула түңнелдери, СЭКП ТК-ның Пленумларының айтышкынары, партия ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалары оларның сонуургалдарын улгаттырган. Ук документилерде, түңнелдерде болгаш чугааларда ленинчи партияның төөгүлүг дружулгазы чыгдыган болгаш партияның иштики базы, таштыкы политиканың өөредилгезинге партияның практиктиг ажыл-чорудулгазын, политиказын болгаш теориязын бот-боттарындан хоорулдурбайн, бүгү талалыг өөренири чугула. Ол харызаалары бот-боттарындан хоорулдурбайн диалектиктиг үзүбиле өөренип турар черлерде кичээлдер чогадыкчы болгаш солун байдалга эртип, кижилериниң сонуургалын хаара туруп, оларның билиг-медерелин ханылалып, бот-идепкейин бедиди турарын практика көргүскен. Ук харызаалларны сырый холбавайн турар, чер-черлерде кичээлдер эрецгей, суртаал болгаш дыңнадыг хевирлиг эртип азы айтырыгның кайы-бир талазынче колдан турар. Партия организациялары, пропагандистер бо четпестерни ажып эртпишаан, кичээлдериниң ажыктыг чоруун, аңаа дыңнакчыларның сонуургалын кулдатназы-биле, өөредилге чылының дургузуйла сайгартынар айтырыг бүрүүнүң марксисчи-ленинчи өөредиг талазы-биле ооң канчаар тургустунун келирин, политиктиг сорулга хевиринче канчаар боттуг болгаш эртем талазы-биле үндезилеттинген, тодаргай политиктиг саналшкыннар-биле база тодаргай сорулгалыг, шиитпирлиг болгаш үндезилеттинген. Ол чорук марксизм-ленинизмниң хөгжүп, амгы үениң байдалдарына дүүштүр сайзырангайжып, бистиң партиялың практикавыс-биле дүжүп турар чоруун коммунистериниң болгаш кежигүн эвестериниң чедимчелиг шиңгээдип алырына улуг дузалыг болган.

Партийжи өөредилгениң проблематиказын калбартканы болгаш амгы үениң байдалдарына чоокшулаштырганы, ооң политиктиг уг-шиин болгаш коммунистериниң идепкейинге, идей-теоретиктиг белеткелинге салдарын күштелдиргени — сөөлгү үеде партия организацияларының бо адыр талазы-биле ажыл-чорудулгазынга чедип алдыган кол түүлү болур. Бо эки байдалды удавас эгелээр өөредилге чылынга улам неитередип быжыглаар херек.

Бистиң партиявыстың күжүнүп кол үнер дестериниң бирээзи чүдел дээрге, ооң ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг ханы теоретиктиг анализ-биле, шын санаттынган, шилчиири, партияның практиктиг ажыл-чорудулгазынга канчаар шиитпирлеттинип турарын, эң сөөлүнде амыдыралга канчаар боттанып турарын тодаргай сайгарарынче кичээнгей салыр ужурлуг.

Ниитилел хөгжүлдезиниң кол кавызы болур экономика алырынга партияның удуртукчу ролюн бүгү талалыг тайылбырлап көргүзери, XXIV съездиниң ажыллап кылганы амгы үениң экономиктиг айтырыгларының теорияларын болгаш ух теорияларны СЭКП ТК-ның шиитпирлеринде тодаргайжытканың база улус ажыл-агыйының ажыктыг чоруун белдиреринге, чоннуң чазгай чоруун белдиреринің талазы-биле угланышкынны амыдыралга доктаамал боттандырып турарының ажык-дузазын тодарадып көргүзери политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге бирге чергелиг ужур-дузалыг айтырыг. Тоску беш чылдың сорулгаларын боттандырар дээш партияның болгаш чоннуң демиселиниң чоруп турарын база ооң түңнелдерин юнчээлдерге теоретиктиг болгаш практиктиг угланышкын талазы-биле өөренири, сайзырангай социалистиг ниитилелдиң амгы үе-чадазында улус ажыл-агыйының экономиктиг болгаш социал ажыктыг чоруунга, өзүлде темпизинге объективтиг тодаргай түүлдериниң болгаш субъективтиг факторларның хамаарылгаларын ханы угаап билириниге өөредири дыңнакчыларының согласный агый практиказындан кылган анализтери долу ажыглап турган, бүдүүлгелерде, коллективтерде, ажыл-херектиң байдалын, харын-даа болунуң күш-ажылының түңнелдериниң амгы үениң негелделериниге дүүштүр шын үнелээриниге дыңнакчыларны өөредири, бүдүүлгениң ажыктыг чоруун белдиреринге иштики курлавырларны илередип, ажыглаарынче оларның бот-идепкейин көдүрери болгаш тус черниң эрге-ажыын бодаар, техниктиг консерватизм, ажыл-агыйжы эвес, салдынчак чоруктарга удур эптеш чок болурунга кижизидери чугула айтырыг болур.

Сайзырангай социалистиг ниитилелдиң үезинде улуг социал-политиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге эки байдалдар тургустунар, партияның социал теориязының болгаш политиказының ужур-дузазы бедиир. Социал-политиктиг хөгжүлдеиің талазы-биле партияның ажылдап кылганы теоретиктиг болгаш политиктиг түңнелдериниң кайы хире шын болганын база ол хемчеглерин аммыдыралга боттандырып келгенин бадыткаан хөй материалдарны пропагандистерге партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң эразында эрткен үе берген. Ол дугайын ажылчы чонларның материалдыг даагай чоруунуң, культуразының доктазмал өзүп турары, бистиң чурттуң нацияларының, улустарының, социал бөлүктериниң болгаш аңгыларының улам чоокшулажып, оларның чаңгыс эвинин улам быжыг турары, кижилериниң социал болгаш интернационалчы чаа ниитилешкээ болур совет улустун бүгү талалыг каттыжыышкынының улам быжыгып орары, политиктиг системаның сайзырангайжып база демократияның хөгжүп турары тодаргай бадыткаан турар. Капиталистиг ниитилелдиң амгы үеде удаа-дараа боop турар экономиктиг кризистериниң, акша-хөрөңгизиниң үнезинин күдулаан, социал-политиктиг черүлдээлери улам калбарып турары-биле деңней алырга—бо бүгү амыдыралдың социалистиг хевириниң артык күштүүн улам тодаргай бадыткаан турар.

Культура тургузуушкуну болгаш чаа кижини кижиздерин-биле холбашкан партияның идеологтуг ажылынче кичээнгей салыр херек. Маңаа хамаарыштыр күш-ажылчы коллективтериниң кежигүнериниң идей-политиктиг болгаш моральдыг кижизидилгезинин талазы-биле партия организацияларының ап чорудуп турар хемчеглерин анализтээри чугула.

СЭКП-ниң даштыкы политиказының болгаш делегейниң амгы көгжүлдезиниң айтырыглары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге калбаа-биле чыруттынган турар ужурлуг. Делегейниң амгы байдалдарын партияның XXIV съездизинің марксисчи-ленинчи өзү-биле анализтээнинің база ооң хүлээп алганы Тайбың программазының, СЭКП-ниң даштыкы политиказының кайы хире шынныын өөлгү үениң болуушкуннары долу бадыткаан. Бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежнев баштадыр Политбюронуң даштыкы политика талазы-биле боттандырып турар хемчеглериниң чүткүлдүг болгаш ажыктыг боop турарын өөлгү үениң болуушкунары база-ла бадыткаан. СЭКП-ниң даштыкы политиказының социалистиг алыс-утказы, ооң аңгы, интернационалчы болгаш алызындан кижи мөзүлүг талалары кичээлдерге ханы сайгартынар ужурлуг.

Бистиң партиявыстың социалистиг дем каттыштырылгазын улам быжыглаар дээш ап чорудуп турар хемчеглерин, социалистиг экономиктиг интеграциянын ролю, социализмни болгаш тайбыңны быжыглаар дээш акы-дүнэа чурттар-биле казы боттандырып турар

делегей бо хүннерде

ШЫНГА хаарыы

ЭКИЖИДЕРИН ХҮЛЭЭНГЕН

Ч. Монгуштуң «Күжү төнгөн» деп эгелиг бижээн чагаазы июнь 28-те парлаттынган. Чоод-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суурнуң хлеб быжырар черинниң быжырган хлевинин шынары куду, мурнунда хандырып турганы Чыргакы, Хөрүм-Даг болгаш Шемин суурларны хандырар «күжү төнгөн» деп ук үүлүде бижээн.

Чыраа-Бажы ажылчын кооперациязының баштаар черниң редакциязына дыңнатканы:

Хлеб быжырар черниң бүгү ажылдакчыларының хуралынга солунда парлаттынган материалды чугаалашкан. Аңаа баштаар черниң кежигүннери 4 кижи олурушкан. Бар четпестерин илередип, сойгалааны шын дээр дугаймда 4 кижи саналаан.

Ажылды сулараткан, чогуур негелдеге дүүштүр ажылдаваан дээш пекарная эргелекчизи В. Балдыным база хлеб быжырыкчызы Б. Аякайны ажыллан үнүргеи. Онаашкан ажылынга харыысалга чогу-биле хлебтиң шынарын кудулаткан өске-даа эштер сагындырыглар алган.

Ажылчы чонга эки шынарлыг хлеб бараалгадып, бар арга-дуржулганы чөп ажыглап, шудургу ажылдарын хлеб быжырар черниң ажылдакчылары хүлээнген.

КУДУК БОЛУР

Кызыл-Мажалык суурда туберкулезка удур эмнээр диспансериң кудуу үрелик болгаш ажылчыннар хемден суглап, бергелеп турарын бижээн чагаа редакцияга келген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы эш Верещагинниң бистиң бижиниске дыңнатканы:

Авторнуң бижип турары шын. Бо 1975 чылдың планы-биле диспансериң девискээринге кудук казары көрдүнген. Чоокку үеде кудук болур.

КАССАНЫ ТУРГУЗАР

Ак-Довурак АТБ-зиниң Бай-Тайга районче пассажирлер дажыглап турар автобустарының чамдык чолаачылары хыналда чогун ажыглаан сан-хөө чурумун харжызы-биле үреп турарын илереткен чагаа редакцияга келген. Автор чагаазынга автобустарның дугаарларын, маркаларын тодаргай бижээн.

Автобудурулгениң начальникниң оралакчызы Б. Ивочкиниң бистиң бижиниске дыңнатканы:

Авторнуң бижип турар фактылары хыналдаан шын болуп бадыткаттынган № 70-24 автобустуң чолаачызы В. Крипан болгаш №89-48 автобустуң чолаачызы В. Бакшаев оларны ажылдан үндүрген. Пассажирлерден алган кассага эгитээн билет өртээ акшаларны төлеттирген.

Амгы үеде Тээли суурга билет садар касса тургузарын шинтпирлеп турар.

Б Ы Ж Ы Г Т У Р У Ш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хөгжүлде болгаш делегейге экономиктиг иады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ККО-нуң Кол Ассамблеязының ында бооп турар VII тускай сессиязында ниити дискуссия доостур четкен. Хөгжүп орар болгаш блоктарга каттышпаан чурттарның экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарынче оларның өзе берген чүткүлүн, дең эргелиг иады ажылдажылганы тургузарының оруу-биле улам ыңай чоруур деп быжыг шинтпирлиин ол сессия көргүскен. Ындыг позиция делегейниң бүгү депшилгелиг күштериниң, чүнүң-даа мурнунда социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының талазындан деткимчени болгаш сагыш-сеткил каттыштырылгазын алган.

ССРЭ-ниң, УССР-ниң, БССР-ниң, социалистиг өскедаа чурттарның төлөөлекчилери сессияга боттарының саналдарынга хөгжүп орар күрүнелер экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарының дугайында айтырыгны чөптүүбиле тургузуп турарлар деп онзалап демделгээннер. Хөгжүп орар чурттарның экономиктиг хамаарышпас чоруун хандырар сорулга-биле чиг-эт рыногун таарыштыр тургузарының программазын ажылдан кылырының дугайында ол чурттарның саналын олар детказаннер. Хөгжүп орар чурттарны империалистиг монополияларның үргүлчү дарлаарынга олар чэйгылыш чон удур турмур деп, социалистиг күрүнелерниң төлөөлекчилери медеглээн.

Аграржы чаартылга оруу-биле

БАГДАД. Ирак Республиканың Курд автономнуг районунда аграр реформазын чорудуп эгелээн. Ол реформа черге феодалдыг улуг чер эзелдерин чок кылырын, черни эң ядым тараачыннарның аразынга үлээрин, феллахтарны кооперативтерге каттыштырарын көрүп турар. Аграржы чаартылгаларны чер-черге чоруларын контрольдаары-биле күрүнениң тускай комиссияларын тургускан.

Парлааганың дыңнадып турары-биле алырга, сөөлгү ийи-үш неделяларның иштинде үүле Исманлия можуга 184 улуг чер эзелериниң 45 мың докум (докум—0,25 гага деп) черни хурааган болгаш ону феллахтарга үлеп берген. Ындыг болуушкуннар өске-даа можуларда бооп турар.

ДЕЛИ. Чурттакчы чонунуң 80 хуузу көдээ черде турар чуртта аграр реформазы онза улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш Индиянын чазаанның чоокта чаа чарлаанды социал-экономиктиг чаартылгалар программазында оң-биле холбашкан айтырыгларга улуг сагыш салганы таварылга эвес.

Г. КИССИНДЖЕРНИҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Парлалга конференциязынга үүве чугаалап тургаш, АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер даштыкы политика талазы-биле элээн каш айтырыгларга, оң иштинде чавырлыышкынның болгаш советамерик харылзааларының айтырыгларынга доктаагаан.

Чавырлыышкынның политиказы Каттышкан Штаттарының болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр сорулгалыг болгаш ядролуг чепсектиг ийи улуг күрүнелериң турун турар боттуг байдалдарындан база ол ышкаш олар кижи төрелгетенин чок кылын каштар күчүлүг деп факторлардан үнүп турар деп, ол чугаалаан.

Ынчангаш Каттышкан Штаттарга болгаш Совет Эвилелиниге боттарының политиказынга дайынның айылын эң бичин болдурар дээш харыысалга онаажыр деп, Г. Киссинджер медеглээн.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынынче угланган оралдажыышкыннарны элээн каш деңнелдерде чорудуп турар. Оң-биле холбаштыр стратегтиг чепсегленишкиннерин кызыгаарлаарының дугайында чугаалажыышкыннарда — чедип алдынган дугуржулга болгаш чарып алыр деп турарывыс дугуржулга — онза улуг чугула. Ядролуг чепсегленишкинни эңдере бүдүрериниң айтырыы— шинтпирлээри эргежок чугула болгаш эрте шинтпарлеттинген тудум-на улам эки болуур айтырыг болур.

Кол айтырыгларны принцип талазы-биле Владивостокка, а өске чугула ужур-дузалыг айтырыгларны Владивостоктуң соонда эрткен үениң иштинде дугуржуп алган дээрзин күрүне секретары сагындырган. Оң чугаазы-биле алырга, амгы үеде дугуржулга чедип алдынмаан ийи ийикпе үш айтырыглар арткан.

Ийиде, Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында дорт удур туржуп турар районнарны контрольга алырынче бис чүткүп турар бис, чижээлээрге, төп Европага дээн шыкаш, деп, күрүне секретары уламчылаан. Ол талазы-биле бис тодаргай чедиишкиннерин чедип алган бис.

Үште, Совет Эвилели биле болгаш Каттышкан Штаттарның аразында дорт удур туруушкун болбайын турар районнарда үскүлежишкиннериниң, чөрүлдээлериниң болгаш дүшкүүрлүг чорчуктуң айтырыглары туруп турар.

Совет Эвилели-биле бистиң харылзааларывыс кончуг эки деп бис санаваан турар бис деп, оон ыңай Г. Киссинджер медеглээн. Бистер — идеология талазы-биле удурлажыкчылар бис, идеологтуг чөрүлдээлерден аңгыда, бисте үскүлежин турар национал эрге-ажыктар база бар. Ындыг болза-даа дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры эргежок чугула, ынчангаш бис ону моон соңгаар-даа уламчылаар деп турар бис.

Египет-израиль дугуржуушкунга хамаарыштыр күрүне секретары ол дугуржуушкун бүгү айтырыгларны доозарын шинтпирлевейн турар, а сөөлгү дугуржулга болза Чоокку Чөөн чүкке кызыгаарлар дугайында, палестин айтырымын шинтпирлээриниң, а ол ышкаш делегей талазы-биле магадылаа дугайында айтырыгларны кинрер ужурлуг деп, күрүне секретары тодаргайлаан.

Африканың хамаарышпас аныяк күрүнези Гвинея-Бисаунуң чепсектиг күштери улустуң чаалап алыышкыннарын камгалап турар.

Г. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДАМЧЫДЫЛГА СОКСААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каирниң хөй чылдар иштинде Израильче чорудуп келген пропагандисчи радиодамчыдылгаларын Египет соксаткан деп, ЮПИ агентилели дыңнаткан.

Ол дамчыдылгаларны Израильге эки дыңналып турган үш радиостанциялары боттандырып турган. Египеттиң ол шинтпири Синайда израиль шериглерни атказарладырының дугайында чоокта чаа болган египет-израиль дугуржулга-биле холбашкан деп, ЮПИ-ниң дыңнадызында демделгээн.

ЮПИ-ниң дыңнадыы-биле алырга, Израильге удур пропаганданы соксадыр деп Египеттиң «аазаашкынын» египет-израиль дугуржулганың бир үүлү кылдыр санап көөр дугайында Египет болгаш Израиль Каттышкан Штаттар-биле кады «чажыт дугуржулгалыг» бооп турар.

Консерва заводтарының эзлери-биле болгаш мөөңнеп садып алыкчылар-биле муриуда дугурушкан өртектер ёзугаар олардың тараачыннардан помидорлар садып алырындан ойталаан ужурундан болган «томат кризизи» Италияда уламчылавышаан. Бүдүрүлге эзлери тараачыннарны чиик өртекке садарынче албадаптар деп оралдажып, помидорларны садып алырындан ойталаанар.

ЧУРУКТА: хүлээп алыр пунктуларны тараачыннарның бүзээлепкени.

ПА-СЭТА-ның телефотозу.

ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЖЕ ШУРГУУШКУН

Сөөлгү үеде ГФР-де башкарыкчы партияларның —социал-демократтыг болгаш хостуг демократтыг партияларның каттыжыышкынынга болгаш федералдыг чазакка удурлажыкчы (оппозициг) партиялардың халдаашкыны база көскүзү-биле күштелип турар. ХДС/ХСС-тиң бундестагка фракциязының даргазы Карстенс дээрзи Бременге үүве чугаалап тургаш, социал-демократтарны чидириг-биле шүүгүмчүлеп турган. Христиан демократтарның эрге-чагырга кирерин «бүзүрел болгаш идегел чок чорукту ажыр эртериниң, ынчангаш экономика талазы-биле кудулаашкынны чок кылырының кара чаңгыс аргазы ол болур» деп турган. Карстенс-биле кады ХСС-тиң удуртукчузу Штраус болгаш ХДС/ХСС-тиң өске-даа удуртукчулары база ынчаар чугаалагылаан турар.

ГФР-ниң сан-хөө, экономика талазы-биле байдалы оң чоянуң халбак кезектериниң аразынга дүвүреллер шынап-ла болдуруп турар, Бюджеттиң харажазы өзүп турар, ажыл чоктар көвүдээн, үлетпүр бүдүрүлгеи кудулаи турар. Чазак чоокта чаа элээн каш хаглыг хуралдар кылгаш, оларга демги айтырыгларны чугаалажып турган. ГФР-ниң ажылагый министри Фридерихстиң медерелиндей ап көөрге, ГФР-де кризис аар уржуктарлыг бооп болур дээрзин ол хуралдарның үезинде айтып тургулаан. Даштыкы херектер министри, хостуг демократтыг партиянын даргазы Геншер үүве чугаалааш, чон бодунга таваржып турар бергелерни үүгле бундестагка ээлчеглиг соңгулдаларның соонда минип медерээр дээрзин чазак ам чонга дыңнадып берген деп айыткан.

Соңгукчуларның бадылаашкыны дээш демиселди амдан эгелээш-ле чоруларын оралдажып турар удурлажыкчы партияларның пропаганда талазы-биле ийепкежип турарын политиктиг тайылбырлакчылар харын-на 1976 чылдың күзүниде болур парламент соңгулдалары-биле холбаштыр көрүп турарлар.

Картенс, Штраус болгаш оларның чаңгыс бодалдыгларын чурттуң экономика талазы-биле байдалын экижилериче угланган хандыг-даа боттуг санаалдарны кинрбейн турары билдингеи. Олар болза ГФР-ниң ажылчы чоннарының чурттаг эртип турары бергелер улуг сан-хөө үлетпүр монополиялардың политиказычыг түүнели болуп турар дээрзин ыыттавайн турарлар, чүге дээрге ол монополиялар ол удурлажыкчы партияларны деткип турар болгай. Чазактың политиказынга оларның халдаашкыннар кылып турары ол чазактың даштыкы политика талазы-биле угланыышкынын кошкадыр дээн оралдажышкын-биле база холбашкан дээрзин дедиилелиг парлалга демделеп турар.

Эрге-чагырга турар партияларның удурлажыкчыларының үннеринге чоокта чаа «дөртү партияны тургузары дээш деңнелдиң иштилелин» бөлүктеп алганнарның үннериниң база каттыжын турары таварылга эвес, чүге дээрге ол иштилелди тургусканнар дээрге ГФР-де эң-не реакциялыг бөлүүлелдериң төлөөлекчилери бооп турарлар. Ол иштилелдиң организакчылары удурлажыкчы партиялардың эң-не барыын үзелдиг бөлүүлелиниң удуртукчузу—Штраустуң политиктиг принциптериге боттарының каттыжын турарын ол дораан медеглээннер.

ГФР-ниң демократтыг күштерин барыын үзелдиг ол идегеттериниң чимзенишкиннерин серемчилелдиг хайгаарап турарлар, чүге дээрге ол барыын үзелдиглер демократизага, чавырлыышкынга болгаш тайбын хожа-хелбээ догуниаашкынга удуулар болгай, олар болза бодунуң чуртунуң улус массдарының эрге-ажыныга шуут удур бооп турарлар.

Юлий ЯХОНТОВ.
(«Правда» солундан).

НАЦИОНАЛ ХУРАЛДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Чурттуң экономиказын деткириниң чазак планының талазы-биле национал хуралга үүве чугаалааш, Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Ж. Марше амгы экономиктиг кризистен үнер төлээде, Францияга кажыдан-даа артыкка чаа угланмышкын, чаа политика херек деп медеглээн.

Экономиканың көдүрүүшкүнүнүң чугула негелдези болур улустуң хереглелии херек кылында көвүдедирин хандырар ыңдыг хемчегелерни боттандырарын негеп турар бис деп, ол уламчылаан. Ажыл чок чорукбиле демиселдиң болгаш ажылдыг болур чорукту көвүдедириниң талазы-биле дүрген хемчегелер алыры эргежок чугула.

Чазактың планы бирги эзлиг-че хуу улуг фирмаларны деткиринче угланган-дыр деп ол айытказ, ФКП-ниң Чиңгине секретары ону шүүгүмчүлээн.

Чазактың планын социалистиг партияның бирги секретары Ф. Миттеран, чөөн үзелдиг радикалдарның баштыны Р. Фабр болгаш эзээн каш өскедаа депутаттар шүүгүмчүлээннер.

«П И Н О Ч Е Т К Е Б Е Л Е К»

БОГОТА (СЭТА). «Пекин болза Пивочет-биле кады ажылдап турар» деп эгениң адаанга Колумбияның «Соль» деп солуну чиль фашистиг хунта-биле маонсчилериниң харылзааларының дугайында үүлүү парлаан. Сантьяго солуннарының чижээлээрге, «Терсера де ла Ора» солуннуң медеглелдерине үндезилээш, «Соль» солун КУР биле Чилиниң арасында садыг харылзааларының хөгжүлдезинин дугайында сантүүнерни киирген. Амгы үеде Кыдат химия үлетшүрүнүң хөй санныг продуктуларын садып алырының дугаймда чугаалажыышкыннарны хунта-биле чорудуп турар деп, солун айытказ.

Чоокку үеде Чилиниң найысылалычга экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында узун хуусаалыг дугуржулганы чарары-биле Пекиниң делегациязы келяр ужурлуг деп, парлалга медеглээн. «Терсера де ла Ора» солун Чили биле КУР-нуң арасында харылзааларның хөгжүлдезиниң улуг сеткил ханышкынын илереткен деп, Колумбияның солуну бижээн. Маонсчилериниң хунта-биле кады ажылдажылганы хөгжүдеринге онза чүткүлүү иллең көскү деп, «Соль» солун онзалап демделгээн. Оны хунтаның чили патриоттарны каржы-дошкунуубиле базып турар үезинде маонсчилер кылып турар!

Улусчу чаңгыс эптиң чазаан дүжүргениниң соонда чиль бараанларга Кыдат болдунуң рыногун калбаа-биле ажыдып бергени эллеп үүве деп, солун уламчылаан. Оны бадыткап, даразында сан-түүнү ол солун киирген: чаңгыс эрткен чылдың дургузунда Кыдат хунтадан 100 млн. доллар түүге бараанларны садып алган, а Улусчу чаңгыс эптиң чазаанның турун келген үш чылдарының дургузунда чүүле 120 млн. долларга бараанларны Кыдат садып алган турган.

Хунтага чепсек садар дээн маонсчилериниң күзели улуг киленнээшкинин болдуруп турар деп, солун бижээн. Профэвиелдериниң салдарының ужурундан Барыын Европаның күрүнелери чили эрге-чагырга-ларга чепсек садарын соксаткан соонда, Чилиге чепсек садын болур дугайында Пекиниң дыңнадызы Пиночетке болгаш оң талалакчыларына ёзулуг белек болган.

хемчегленивис кичээлдерге долу көргүстүнер ужурлуг.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чеднишкинниг доозулганы делеёйде амгы үеде бооп турар ажыктыг болгаш боттуг үүлүлериниң тодаргай бадыткалы болган. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган документизинде ук хуралдың ужур-дузазы бедии-биле үнелеттинген барымдаалааш, чаа өөредилге чылында политиктиг чырыдыышкынын болгаш экономиктиг өөредилге системазынга хуралдың ажылының түүнелдерин, аңаа эш Л. И. Брежневтин чугаазын теоретиктиг материалдарның программазы-биле ханы холбап турган өөренирин организастаары чугула. Делегейде, тайбыңны быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң киргени конструктивтиг саналдары болгаш оларның боттанын турарынче кичээнгей салыр херек.

Өөредилге үезинде дыңнакчылар ниитилел хөгжүлдезин аңгы талазы-биле, партийжи туруштан анализтеп билирин чедип алыры, оларның политиктиг серемчилелин бедидери, коммунизминиң идеалдарынга, партияның хөрээнге, совет патриотизмге ханы бердингенин, буржуаз идеологияга, ревизионизмге болгаш амыдыралдың буржуаз хевириге эптеш чок болуруп чедип алыры чугула үүл.

Партийжи өөредилгени улам ыңай сайзырангайжыдары дээрге-ле үүгле ужур-утказын ханыладыры ол эвес, а ону организастаарын, арга-хевирлерин улам экижидери-дир. Сөөлгү чылдарда пропагандисчи практика чаа арга-дуржулга-биле байыттынган. Москваның Владимир Ильич аттыг болгаш «Динамо» заводтарының, Ленинградтың «Светлана» бүдүрүлге каттыжыышкынының, Волганың автомобиль заводунуң, Ивановонуң пөс-тавы комбинадының партия организацияларынга, Свердловск, Челябинск, Днепропетровск, Кемерова болгаш өскедаа областарның хөй-хөй күш-ажылчы коллективтеринге кичээлдерге улуг болгаш эң чугула айтырыглар талазы-биле теоретиктиг база эртем-методиктиг конференциялар, практиктиг онаалгаларны бээр, амыдыралга тургустунуп келир нарын айтырыгларны сайгарары, экономиктиг анализти кылдырары, рефераттар болгаш диплом ажылдарын белеткедип камгалаттырары, күш-ажылчы коллективтер кежигүннериниң хууда уткуштур планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин коллективтиг-биле чугаалажып көөру дээн ышкаш, өөредилгениң шак ындыг идепкейлиг база эки деп санаткан хевирлерин калбаа-биле ажыглап турар апаргаи. Бо бүгүнү хөй кезиниде-ле өөредилге талазынга эвес, а ажыл-херекти практика кылынга экижидер дээн сорулга-биле чорудуп турары дыка ажыктыг болуп турар.

Келир өөредилге чылында партийжи өөредилге системазының бүгү-ле звеноларынга эрткен чылдарның өөредилге планнары болгаш өөренир эртемнер колдуунда-ла хевээр артып калыр. Оларга чаңгыс чыл хуусаалыг дараазында чаа курстар немежир: эге звенога —«СЭКП-ниң ниитики болгаш даштыкы политиказының айтырыглары», ортумак звенога —«СЭКП — коммунистиг ниитилелдиң удуртукчу болгаш организакчы күжү». Ол курстарны амгы үениң байдалдарында партияның өзүп турар ролюнуң айтырыгларынга, экономиктиг, социал болгаш даштыкы политиканы боттандырар талазы-биле оң ажыл-чорудулгазынга турасхаатказ.

Дээди звенога өөредилгени организастаарын дифференциалдыг көөр чорук улам ыңай хөгжүлдени алыр. Бо чорук коммунистиг болгаш партия кежигүнү эвес активтиг янзы-бүрү категорияларынга марксизм-ленинизмниң үндезиниринин талазы-биле билиглерин ханыладып алыры-биле кады оларның профессионал болгаш ниитилел-политиктиг ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан теория база политиканың чугула айтырыгларын өөренип ап болур арганы бээр.

Удуртукчу кадрларның марксисчи-ленинчи өөредилгезин болгаш экономиктиг өөредилгезин организастаарынга эки деп санаткан практиканы келир өөредилге чылында эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының чанында семинарларга, партия хооркомнарының болгаш райкомнарының чанында партия активиниң школаларынга, марксизм-ленинизм университеттериниң тускай факультеттеринге болгаш салбырларынга улам хөгжүдер ужурлуг.

«Белоруссияның партия организациязында идеология кадрларын шилиир болгаш кижизидер талазы-биле «ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның докладын күүсетпишаан, парторганизациялар партия өөредилгезин, хамыктың мурнунда ооң дээди звенозун идеология ажылдакчыларын өөредиринге улам долузу-биле ажыглап турар. Бо талазы-биле Москваның болгаш Ленинградтың, Белоруссияның, Литваның, Украинаның болгаш Узбекистанның чамдык партия организацияларының дуржулгазын ийептеретсе чогуур. Олар партия комитеттериниң чанында тускай семинарларны, партия активиниң школаларында, марксизм-ленинизм университеттеринде болгаш салбырларынга тургускулап алганнар. Ында пропагандистериниң болгаш политинформаторларының курлавырларын белеткеп турар, партия комитеттериниң идеология киллистериниң ажылдакчылары, партия организацияларының идеология ажылын харылап турар секретарьлары болгаш секретарьларының оралакчылары, журналистер, культура ажылдакчылары, дээди болгаш ортумак школа башкылары марксизм-ленинизмниң чугула айтырыгларын, СЭКП-ниң политиказын, идей-кижизидилгелиг ажыл-чорудулганың теориязының, методиказының болгаш организастаарының чугула айтырыгларын өөренир кылдыр ынчаар организастаан.

Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкын системазынга өөредилге чылы «Беш чылды— тинилелгелиг доозаал! СЭКП-ниң XXV съездизин — төлептиг үткүүл!» деп ленинчи кичээл-биле эгелээр. Теорияга, партияның төөгүзүнге болгаш политиказынга аныяктарның ханы болгаш бижиг сонуургалдыын кичээлдер үезинде хайныктырары эргежок чугула. Аныяк оолдар, кыстар теоретиктиг түүнелдерин үүгле билген турарын эвес, а СЭКП-ниң төөгүзүнүң болгаш амгы үеде ажыл-чорудулгазының чижээнге даянган, бистиң өөредилгевистиң улуг революстуг-чаартыкчы ролюнга, партийжи политиканың эчис сорулгаларының амыдыралчы болгаш гуманныг чоруунга бүзүрээн, оларны дүвүреди чоруур айтырыгларга харылларны Маркстың, Энгельстің, Ленинниң ажылдарындан, партия документилериден, амгы үениң айтырыгларын шинтпирлээриниң аргазын, боттарының амыдыралчы планнарының болгаш идеалдарының үндезинин тып ап билир кылдыр өөренген турарын чедип алыр херек. Пропагандистер партияның амгы үе-чаадада ажыл-чорудулгазының ужур-дузазын тайылбырлап тургаш, амыдыралдан боттуг чижектерни ажыглавышаан, СЭКП-ниң документилеринге, эш Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XVII съезлизинге чугаазынга болгаш ол съездиниң материалдарынга үндезилээш, аныяктар дугайында, коммунизм тургузуушкунунга оң ролюн бедидериниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынын көргүзер ужурлуглар.

Өөредилге чылынга белеткел үезинде партия болгаш дөйнинти организациялары, ажылагый органнары ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг организакчы ажылды чорудар апаар. Оң туруп келгениниң эрткен үш чылдарының дургузунда 1972 чылда өөредири-биле кирген эртемнерни 35 миллион кижи өөренип дооскан. Ол дээрге экономика болгаш эргелеп башкарыларга талазыбиле билиглериниң үндезиннери-дир. Ам сорулга болза, бирээде, ол эртемнерни өөренириниче материалдыг бүдүрүлге хавызының ажылдакчыларының чаа-чаа контингентилерин хаара тудары, ийиде, өөредилгениң чаа чалазынче — билиглериниң үндезиннерин шиңгээдип алырындан экономиктиг эртемниң болгаш политиканың, эргелеп башкарылганың теориязының болгаш ажыл-агый практиказының эң чугула айтырыгларын ханы өөренириниче дыңнакчыларның чамдык кезиин шилчидерин хандырары.

Амгы үеде улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниге кол айтыыр болза бүгү ажылдың шынарын бедидери болу бергеи. Ону барымдаалап көргеш, чаа өөредилге чылында чаа эртемнер өөренир дыңнакчыларның кичээнгейин күш-ажылды «организастаарының болгаш ажыктының, оң социал база экономиктиг талаларының айтырыгларынче угландырза чогуур. Бо сорулга-биле ажылчыннар болгаш колхозчуларга «Социализм болгаш күш-ажыл», бүдүрүлгениң, конструктор бюроларының, инженер әлбек черлериниң ажылдакчыларынга —«Социалистиг ниитилелге инженержи күш-ажыл» деп курстарны өөренирин сүмелеп турар. «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп дөрт аңгы-аңгы курсту үлетпүр бүдүрүлгелер адырларының удуртукчулары, колхозтар, совхозтар удуртукчулары болгаш специалистери, министерстволар болгаш эргеледдиң өске-даа органнарының удуртукчу ажылдакчылары, үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш каттыжыышкынар удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның эргелеп органнарының кадрлары өөренир кылдыр кыыган.

Экономиктиг өөредилге мурнуку чылдарда ышкаш база дифференциалдыг кылдыр тургустунар, ону партийжи болгаш комсомол өөредилгезиниң янзы-бүрү хевирлеринге, экономиктиг школаларга болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга, улусчу университеттерге, институттарга, мергежил бедидериниң факультеттеринге болгаш курстарынга организастаа чорудар. Партия активиниң хоорай болгаш район школаларының, марксизм-ленинизм университеттериниң факультеттериниң болгаш салбырларының, партия комитеттериниң чанында удуртукчу кадрларның семинарының дыңнакчылары «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курстарны өөренген турарыче хол кичээнгейин салыр.

Чаа өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге талазы-биле харыысалгалыг сорулгаларны пропагандистерин шилириң болгаш белеткээрин улам ыңай экижидип турган, чүгле ынчан чедиишкиниг шинтпирлеп болур. Партия организациялары, политиктиг чырыдыышкын базыңнары болгаш кабинеттерин пропагандистериниң үре-түүнелдиг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, идепкейлиг дагдыныкчы, кижизидикчи болгаш организакчы шинарларлыг кылдыр кижизидери, «Пропагандист—беш чылга» деп шимчээшкинин калбаа-биле нептередири тоң чугула. Маңаа коллективтиг доктаамал болгаш теоретиктиг базза профессионал өөредилге, арга-дуржулга солчулгазы, бүгү талалыг болгаш оперативтиг информация бээр чорук ыңгыы бээр. Оң-биле кады даанган ажыл-херээ дээш пропагандистериниң харыысалгазын бедидер, өөредилгени организастап турарында эренгейлээшкиннерни, пропаганданы кыры-биле көөр, ужур эдерер чорухтарны үндезинин-биле чок кылыр херек.

Партийжи өөредилгениң, комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының, массалыг экономиктиг өөредилгениң системазында 1975—1976 өөредилге чылы—онзагай-даа, харысалгалыг-даа чыл. Партия организацияларының, пропагандистериниң хүлээлгези—теория пропагандазын улам калбартыры, СЭКП-ниң политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының ужуруутказын ханы тайылбырлаары, билиглер совет кижилериниң коммунистиг быжыг бүзүрелиг кылдыр шилчий бээрин чедип алыры. Төөрээн чурттуң чечектелиишкини, тайбыңны быжыглаары дээш идепкейлиг, бүгү-ле бар күжү-биле ажылдаар, марксизм-ленинизмниң идеялары, партияның салып турар сорулгаларын амыдыралга шудургу боттандырар дээн медерелдиг чүткүлү оларга хайныктырары болур. Ажылчы чоннарның идепкейлиг бүзүрелиниң, политиктиг медерелиниң өзүүшкүнү — бистиң күжүвүстүң үнер дозу, коммунизм тургузуушкунунуң оруубиле чедиишкиниг бурунгаарлаарының шинтпирлиг негелдези ол.

(1975 чылдың сентябрь 9-та «Правдага» үнген үүл).

МЕДЭЭЛЕР

Аңчыларның белеткели

Аңныыр сезонунга белеткел ажылдары бистиң республикада кидин түлүк чоруп турар. Аңнаар черлерже аъш-чем аймаан, окчемзекти, аңчыларга хереклиг дериг-херекселдерни чедирип эгелээн. Бо сезонда аң, өлүк тывыжынче беш чүс хире штаттыг аңчылар болгаш аңнаарынга ынак кижилер аъттанып үнер.

Чүгле Тыванын аңныыртывыш ажыл-агый эргелели бо сезонда 170 муң рубльдиң өлүүн белетиккээр. Аңчылар киш, диик, ас, дилги болгаш оон аңгы-даа үнелиг нештиг аңнарны алгыр. Бии-Хем, Тожу, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарның девискээрлеринден аңчылар тывыш ажылын чорудар.

Бистиң корр.

* * *

Соругаларын чугаалашкан

Культура ажылдакчыларының профсвилелиниң Кызыл хоорай комитеди аңаа хамаарыжыр профсвилел комитеттериниң даргаларының чөвүлел хуралын эрттирген.

Профсвилел организацияларынга отчёт-сонгулдалыг хуралдарны чорударының дугайында дыннадыгны культура ажылдакчыларының профсвилел хоорай комитединиң даргазы Е. М. Захаринская кылган. Отчёт-сонгулдалыг хуралдарны сентябрь-октябрь айларда чорударын шиитпирлээн.

Ол ышкаш хуралга профсвилел организацияларының амгы үеде соругаларын, ылангыя СЭКП-ниң эзлчеглиг XXV съездизинге ажыл-агыйга болгаш культура тургузуушкунунга чедиишиниг ужуражыр талазы-биле ап чорудар хемчегларын чугаалашкан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

* * *

Даштыкыже чорудар

Бистиң республиканың аргаларында дыттың үрезинин чыыры эгелээн. Ниитизи-биле дөрт тонна хире үрезинни белеткээш, Москва чанында Ожерельевскинин ыяш үрезини өстүрөр черинче чорудар. Оон чамдыызын чагыг өзугаар даштыкы чурттарже экспорттап үндүрер.

Хады үрезинин база чыыр, ону Балгазынның өрттенген хадызын катап өстүрери-биле орта тарыыр.

Амгы үеде республиканың ыяш ажыл-агый черлери чыжыргананың дүжүү найы хире болурун санап турар. Бо чылын ыяш ажыл-агый эргелели 150 тонна чыжыргананы чыыр соругалыг.

1975 чыл—Делегейниң херээженнер чылы

УЛАМ ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛДААР

Бо чыл — Делегейниң херээженнер чылы-биле чергелештир тоску беш чылдың доозукчу чылы. СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белектериг ужуражыр дээш социалистиг чарыш чер-черлерде калбарган. Бай-Тайга районнуң херээженнери ажыл-ишке бот-идепкейин, организастыг чоруун бедиткен.

Амгы үеде районда 11 херээженнер чөвүлелдери, 4 бөлүктер ажылдап турар. Ол чөвүлелдер чон ортузунга организастыг болгаш полит-массалыг ажылдарын экижиткен. Районнун ажыл-агыйларында, бүдүрүлге, школа, эмнелге болгаш өске-даа албан черлериде херээженнер ажылдавайн тургр бүлүн чок. Чүгле мал ажылында безин 328 кижи ажылдап турар. Оларның хой кезин күш-ажылдың мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Хой кыргылдазы, мал чеминин белеткели болгаш дүжүт ажаал алыышкыны дээн ышкаш сезоннуг ажылдарга херээженнер улуг үлүүн киирип турар.

Херээженнерни күш-ажылче хаара тудар талазы-биле «Мурнакчы» колхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг, Найырал салбырларында, Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында болгаш Шуй кадыкшылга школазында чөвүлелдер эки ажылдап турар. Делегейниң херээженнер чылы-биле холбаштыр чөвүлелдеринин ортузунда күш-ажылга киржилге, уруглар кижизидилгези, бедик сагылга-чурум болгаш культурлуг чаагай амыдырал дээш социалистиг чарыш калбарган. Херээженнер чылынга холбаштыр социалистиг чарыштың чаа негелделерин тургускан. Херээженнер чөвүлелдери чарышты ай санында агитбажыңнар аразында үндүрүп, районда хөартал санында чөвүлелдеринин аразында чарышты түңнеп турар. Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган чөвүлелге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчип чоруур Кызыл тугуп бежен рубль шаңналы-биле кадды типсып турар. Чарыштың бирги чартык чылда түңнелиби-биле бирги черни Кызыл-Даг-ның херээженнер чөвүлели (даргазы Б. С. Бичелдей) эзлээн.

Сөөлгү чылдарда суур чаагайжыдылгазынга, уруглар кижизидилгезинге херээженнерниң киржилгези идепкейжээн. Районнуң херээженнер чөвүлели 15 кижи составтыг тургустунган. Олар чон ортузунга организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны дээштит, бедик утка-шынарлыг чорудар дээш чамдык эки чүүлдерни кылып турар. Бо чылдың эгезинден бээр чөвүлелдиң кежигүннери 6 удаа хуралдаан, үш удаа үүгүшкүннерни кылган. Ол хуралдарга чамдык чөвүлелдеринин ажылын дыннап, чамдык чурум үрээн кижилериниң херээн көргөн.

Райкүүскомнуң чанында назы четпээннер ортузунга ажыл чорудар комиссия-биле демнежип алгаш, «Мурнакчы» колхозта, Бай-Тал болгаш Кызыл-Даг суурларда уругларының өөредилге-кижизидилгези и ч е кичээнгей салбас ада-иелер-биле беседаларны чорудуп, үүгүшкүннерни кылган. Чөвүлелдиң кежигүннери иелерниң болгаш бичин чаштарның камгалалының дугайында районнун улуг эмчизи Сагаан-оол Серенгин, «Иелерге пенсия, пособие тыпсырының дугайында» райкүүскомнуң социал-чаңдырылга киллизиниң эргелекчизи Киров Дилактың консультацияларын алган, ол талазы-биле херээженнер ортузунга лекция, беседаны чер-черге чорудуп келген.

Херээженнер чылынга тураскаатган темалыг дыштанылга кежээлери, спортчу маргылдаалар, лекция номчулгазы чөвүлелдер аайы-биле доктаамал чоруп турар.

Район төвүнге херээженнерниң холдан кылган чүүлдериниң делгелгези чоокта чаа болган. Орта бирги черни Кызыл-Даг-ның, ийингизин—Шуйнун херээженнер чөвүлелдери эзлээн.

Б. БАРБА.

АЛТАЙ КРАЙ. Химиктиг волокнонун Барнаулда комбинадының коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның хемчээлиниң талазы-биле беш чыл планын ол коллектив хуусаа бетинде дооскан. Бүдүрүлгени чаартып тургузарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген өстүрериниң аргазы-биле ол чеднишкин чедип алдынган.

ЧУРУКТА: боттарының беш чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткен мурнакчы аргыкчылар Татьяна Безгодова, Татьяна Кайдалова, Надежда Фокина болгаш Людмила Бондаревская олар.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АВАМНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Бо 1975—делегейниң херээженнер чылында эргим аваларның, хүндүлүг утбаларның, дуналарның дугайында чылыг сөстү чугаалап, оларны сактыр, демдеглээри күзенчиг. Бистиң ада-иевис амгы Кызыл районнуң «Х Улуг хуралы» колхозунда малчыннап ажылдап, чурттап турарлар. Олар хойжулааш үр болганнар, ынчангаш бо чымыштыг ишке арга-дуржулгазы байып, ажыл-агыйнын дээре малчыннарының саныда турарлар.

Аваныс Бай-Кара Долзатмаа бистерни он кижини төрүп, өстүрген. Ол пенсиялаздаа малчыннавышаан. Оон эрес-кежээ байдалын, ылангыя кыстары дыка-ла дөзээн. Эрткен өөредилге чылында дунмаыс Бичен Кызылдың башкы институдун кончуг эки өөредилге-биле дооскаш ол-ла өөредилге черинде ажылдап арткан. Бир дунмам бо чылын он классты дооскаш Москваның Тимиразев аттыг академиязынче өөренип чорутган.

Уругларының өөредилгеге чедиишкиннери дээш аваныстың өөрүшкүзү кызыгаар чок. Улуг утбавыс республика найысылалында ажылдап, чурттап турар. Бүдүрүлгенин мурнакчызы, эки ажылы дээш ону коллективи каш удаа шаннап, мактаан, оон чуруу хоорайның Хүндүлел самбразында эки кижилер аразында.

Б. ОЙДУП-ООЛ.

БОЙДУС-БИЛЕ ХИНИМ ТУДУШ

● Өөр сонеттер ●

Бойдус-биле хиним тудуш:
Борбак дамды—арыг сугга,
Адыш оюу кара хөрзүн,
Агаар, хүнге өрелиг мен,
Арга-ла бар чүве болза,
Бүгү турган өртемчейни
Артып калыр салгалымга
Бүдүн хевээр сунуксаар мен.
Бажымга-даа сыңа албас,
Бардам күзел, аас этпейн,
Дек-ле шынын сөглеп көрейн:
Дээре-ле ыры, шүлүүм
Авам болган төрээн черни
Алдаржыдып чоруур болзун!

* * *

Чечен боолуг аңнар сүрүп,
Четки-биле балык тудуп,
Аңга, кушка дузак салып,
Аксым черле амдажыраан.
Оларда мээң өжээним чок—
Оттап, эштип, ужуп чорзун!
Чүгле куштуң, аңның үүнү
Шүлүктээр дээш, чадашкан
мен.
Ону канчап чедип аарын
Окта-ла чер билбес-тир мен—
Салым-чаяан херек тур боор.
Чаңгыс чепсээм—демир-үжүк
Оомну мен аң, куш талаар
Оорларже-ле ыштаап көрейн.

* * *

Дыттан куртту торга дилеп,
Дыннааланып соктап орда,
Өске черде бир-ле кижи
Өл чаш хадың кезип турган.
Дыттың аарын торга
эмнээш,
Дыттан дытче дамчып чорда,
Чаага дядим өлген кыс дег,
Чалыы хадың черде чыткан...
Чажырган чоор, ам-даа
бисте
Оран кежиин хүндүлевес,
Чаражын-даа билбестер бар,
«Чаңгыс ыяш ужурза-ла,
Орнун дакпыр тургус!—
дээн,
Чаагай кыйгаа шынчы
болуул!

Салчак МОЛДУРГА.

Горькийде ярмарка

...Фанфарларнын аянныг үнү кижилерниң сеткил-сагыжын хөлзедип, далаштырып кыйгырган. Орус улустун кукла көргүзүүлериниң маадыры Петрушка оларны садыг-лангыы делгиирлеринче, рестораннар болгаш трактирлерже, цирк болгаш карусельдерже чалаан. Бо дээрге Горькийге чанчыл ёзугаар ярмарка чоруп турганы ол.

Бо ярмарканың төөгүзү узун. Ол ийи үүс ажыг чыл бурунгаар Волганын эрининге турган Макарьев хүрээзинин ханаларынга тыптып эгелээш, амгы вектин эгезинде улуг өрт соонда Нижний Новгород хоорайже көже берген. Маңаа ол ярмарка бүгү российжи садыг апарыш, чоннун сактышкынынга буурул шагдан моорлап келген садыг хевири, улустун байырлалы болуп артып калган.

— Үр үеде үзүктелген соонда (Нижегородтун эң сөөлгү үези 1928 чыл-биле доозулган), ярмарка беш чыл бурунгаар база катап дагжаппшимээргеп үнген—деп, оон чингине директору Лев Переполов чугаалап турар.—Ол мурнунда-ла турган чери—Волга биле Оканын каттышкан белдиринге ажыттынган. Кол бажын амгы келикчилериниң караанга мурнунга турган хевээр көстүп келир. Мында ам кончуг улуг универмаг-пассаж ажыттынган. Архитекторлар болгаш чурукчулар ресторанпар болгаш трактирлериниң аттарын («Адыг», «Үш байлак»), магазиннериниң даштыкы болгаш иштики хевирин, эрги ярмарканың дүрүзүн хевээр арттырарын кыскан болгаш оон-биле ярмарканың онзагай шинчизин көргүскен.

Ол-даа ыңдыг. Шаандагы үеден бээр мында хамык чүве өскерилген болгай. Революция мурнунун Нижний Новгород чүгле дааш-шимээнинин садыг-наймаа үезинде дирлип, а өске 10 айда удумзураан ыышкаш дүмбей чер турган. Беш чылдарның дургузунда Горький хоорай шуут чаартынган. Ол дээрге ада-чурттун автомобильдериниң, суг аданда чалгыныг болгаш агаар үрдүрүп каан сыртыктарда эштин чоруур судноларының чурту болган. Оон заводтарының эмблемазы ынзы-бүгү станоктарында, нарын-нарын херекселдеринде каастаттынган.

Совет эрге-чагырга чылдарында Горькийниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли барык муң катап өскен. Ол чорук ярмарканың делгиирлеринге, бараанның хевиринге база салдарны чедиргени чугаажок. Шаанда аная чүгле өске черлерден эккелген бараан садып турган болза, ам ында оларның хой кезин хоорайның бодунун бүдүрген барааннары болуп турар. Горькийниң заводтарының болгаш фабрикаларының маркаларлыг кылыгларын 70 чурттарже экспорттап турар.

Григорий ЗАХАРОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.
Горький.

КҮҮСЕЛДЕ ЧОК ШИИТПИР

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг көдээ Соведи бо чылдың февраль айда бодунун эзлчеглиг хуралынга суурну чаагайжылдар, оон арыг-шеверин сагыыр болгаш черлик ыттарны үзүткаар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол хирезинде аная хамаарыштыр кандыгдаа ажыл кылдынмаан. Шиитпирниң күүселдезин организастаар талазы-биле боттуг ажыл кылдынмаанындан Кызыл-Даг суурнун девискээринде черлик ыттар үзүткаттынар туржук, харын көвүдеп турар апарганын бо-ла эскерер-дир мен. Олар белүк-белүк болуп алгаш, мал-маганче безин халдап, улуг, биче кижилерге шаптыктап—багай ужуктарны чедирип турары хараадаанчыг-дыр.

Суур иштинде тарзан ыыштарны долгандыр херим кылбаныңдан, хой күш үндүрүп тургаш, кылып алган ажылывыс хилис черге куруг барган. Ол ыыштар чогуур өзүлдезин албайн чыткаш, элекке кургаш, аная каткылап калганнар. Оон мурнунда кылган бичии херимнерни таарымча чок кончуг чевен тутканындан бустуру буступ калган. Ам оларның чамдыктары кудумчу богу болуп ында-мында чыткылаар.

Чамдык чурттакчы бажынарның, албан организация черлериниң чанында бок-сүрээни аштавайн турар.

Ынчангаш Кызыл-Даг көдээ Совединин күүскому саазын кырында арткан шиитпирнин күүселдезин диргизип, бо талазы-биле чоннун негелделеринге дыннангыр болуп, боттуг хемчегларни дарый алыры чугула.

О. ОЙДУП.

Түңнел оюн эгелээн

МИЛАН. Делегейниң шыдыраа маргылдаазының түңнел оюнунун баштайгы салымда делегей чемпиону Анатолий Карпов (кара тала) Лайош Портиш-биле хайымнашкан. Үш, дөрт дугаар чер дээш салып турар Тигран Петросян агы-биле ойнаш, индий камгалалды үндезин чок черге хөлчок нарынчыдып ойнап эгелээн югослав Любомир Любоевичиин чиик уткан.

Түңнел оюнунун ийнги салымда А. Карпов биле Л. Портиштин оюну соңгаарлаттынган. Ында делегей чемпионунун байдалы дээре болуп турар.

Л. Любоевич биле Т. Петросян ийнги салымда хайымнашкан болгаш 1,5 саныг Т. Петросян мурнай берген.

(СЭТА).

СОВЕТ КОМАНДА ТИИЛЕЭН

МОСКВА. ССРЭ-ниң олимпийжи шилиндек командазының футболистери шилиге маргылдаага Исландияның командазын 1:0 санга уткан. Ынчангаш Монреальга болур олимпий оюнларының түңнел маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган.

(СЭТА).

Шыдыраачыга булуң

Аныяк шыдыраачылар көрүлдези

Бо чылдың июль айның төлчүзүнде Прокопьевск хоорайга аныяктарның ортузунга РСФСР-ниң бирги чери дээш чартык түңнел оюнар эрткен. Ук маргылдаа өзүп орар чалыы салгалдың көрүлдези болуп, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң шыырак дээн аныяк шыдыраачыларын өлереткен. Аная Новокузнецкиден келген тоску классчы В. Моисеев алды хижини уткаш, алыр ужурлуг 9 сандан 7,5 санны ап, чемпионнаан. Ийнги, үшкү черлерни С. Иваненко (Омск) биле И. Виксним (Хабаровск) эзлээн.

Сөөлгү чылдарда Сибирьниң элээди аныяктарының ойнаар деннели бедээнин маргылдаа көргүскен. Ол ыңдыг болур-даа ужурлуг. Чүге дээрге Сибирьниң улуг хоорайларының элээди уругларының спортчу школаларының чанында шыдыраа салбырлары бар апарган. А Кемерово облазында элээди уругларның тускай шыдыраа школазы 1974 чылдан бээр ажылдап турар. Шыдыраа салбыры Тыва АССР-ниң Кызылда элээди уругларның спорт школазында база ажыттынган.

Сибирьжилериң РСФСР-ниң школачыларының спартакиадазының түңнел оюнларга киржилгези чедиишкининг доозулган. Воронежже болуп эткен ол маргылдаага новосибирьжилер команда талазы-биле бирги черни алганнар.

Элээди оолдарның оюнунун деңнелиниң дугайында Россия Федерациязының чартык түңнел оюнунга тиилээн В. Моисеевтиң салыыдан көрүп болур.

Ийнги салыгда мастерге кандидат В. Моисеев В. Забегаев-биле (Курган) ужурашкаш, халдаашкыны чараш чоруткаш, удурланыкчызын уткан.

Моисеев—Забегаев
(сицилиан камгалал)
1. e4 c5 2. Kf3 d6 3. d4 cd 4. K:d4 Kf6 5. Kc3 a6 6. Ce3 Cq7 7. f3 Kc6 8. Фd2 0-0 9. Cc4 Cd7 10. Cb3 Ke5 11. 0-0-0 Фa5 12. Kpb1 Фa6? 13. h4 b5 14. h5 Kc4? 15. Фf2 Фb7 16. Cq5 a5 17. hg fq.

18. a4! Шаап халдап турар аъттың туружу арай быжыг эвес деп чүве тайылбырлаттынып кээр. Лac8 19. Kd:b5 C:b5 20. K:b5 K:e4 21. Фh4 K:g5 22. C:c4+Л:c4 23. Ф:c4+Kph8 24. Фh4. Кара тала дужун берген.

Н. ШИШИГИН,
мастерге кандидат.

В. ЧЕХОВ ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНУ

Совет мастер Валерий Чехов шыдыраага аныяктар аразында делегей чемпиону атты чедип алган. Сонгаарлаткан сөөлгү салыгны чедир ойнап турган, ол 65-ки көште Мексиканың шыдыраачызы Виллареалды уткаш, 13 алыр ужурлуг сандан 10 санны алган. Чемпионатка ойнап турганнардан чүгле чаңгыс Чехов кымга-даа уттурбаан. Ол чеди кижини уткаш, алдыны-биле хайымнашкан. Ийнги черни 9,5 саныг Ларри Кристиансен (АКШ) эзлээн.

Чехов 19 харлыг, Москвада күш-культураның төп институдунда өөренип турар.

«Комсомольская правда» солунунуң шаңналы дээш пионерлер ордуларының болгаш школачылар командаларының гроссмейстерлериниң киржилгезиби-биле 1972 чылда болган маргылдаага Чехов баштай киришкеш, чедиишкининг ойнаан. Хары угда хой шыдыраачылар-биле ойнаан, ийи гроссмейстерни уткан, оон бирээзи Анатолий Карпов болган.

1974 чылда Чехов аныяктарның делегей маргылдаазынга бир дугаарында киржир бодаан. Ынчалза-даа Бүгү-эвилелдиң шилилде чемпионадынга киришкеш, чүгле алдыгы черни алган. Бо чылын апрельде Сочиге эрткен ындыг шилилде маргылдаага ойнааш, 1974 чылда болган аныяктарның делегей чемпионадының киржикчизи Александр Кочиев-биле бирги-ийнги черлерни үлешкен.

Борис Спасскийниң (1955 ч.), Анатолий Карповтун (1969), Александр Беляевскийниң (1973) соонда аныяктар аразынга делегей чемпиону атты чедип алган дөртку совет шыдыраачы—Валерий Чехов болур.

(СЭТА).

Хувинская правда

● «Комбайннар соондан аңдазынарны шолче». Мурнуку чүүл.

● «Сугтаттыг гектарның күштүг болгаш кошкак черлери». Г. Колесниковтун корреспонденциязы.

● «Социалистиг чарыштың экраны». Тускай арын.

● «Активтиг дузазы-биле». СЭКП обкомунуң методиктиг чөвүлелиниң хуралыдан Т. Сермавкининиң информациязы.

● Хой уругларлыг нелерни шаңнаарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыы.

● «Башкы». Тываның баштайгы коммунистериниң бирээзи С. К. Беспаловтун 80 харлаанынга холбаштыр В. Дубровскийниң чүүлү.

● Иштикл, даштыкы болгаш спортчу информациялар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ
МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—Документалдыг фильмвер программазы.
9.40—«Ада-иелер, силерге».
10.10—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өөнүт.
10.40—«Роса» өртээлде аъттыг кижилер» деп телешиниң баштайгы көргүзүлгези. Өөнүт.
12.00—«Бойдус болгаш кижи». Өөнүт.
12.30—«Россияның кол кудумчузу» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы—«Чаа эриктер». Өөнүт.
13.00—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес».
14.00—Өөнүт мультфильмнер программазы: «Хөгүт чайганыыш», «Сонуургакнай», «Болек биле Лелектиң ужуралдары».
14.30—«Хөгжүмде чаа чүүлдер». Киевден өөнүт дамчыдылга.
15.00—«Кадыкшыл». Эртеменнепередилгелиг программа. Өөнүт.
15.30—15.40 Чапсар.
15.40—«Кады ажылдажылга». Төп телевиденнеиниң болгаш Бүгү-эвилел радиозучун политиктиг тайылбырлакчызы А. Кавзерзнев эрттирер.
16.10—И. С. Тургенев—«Эзэп келишкин». Телешиниин баштайгы көргүзүлгези. Өөнүт.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Силерниң бажыңыңдарда».
18.30—«Луис Корваланы хостаар».
19.00—ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң концерти.
20.05—Төп телевиденнеиниң экранында Ч. Чаплин ойнаан фильмнер. «Эмнээшкин», «Орт ожуруккчузу».
20.50—«Ном-75». Делегей делгелгезинден өөнүт репортаж.
22.00—Медээлер.
22.15—23.45—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Спартак». «Динамо-нуң» Төп стадионундан өөнүт дамчыдылга.

Алгаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгүн республиканга болгаш Кызылга шокар булуттаар, чаъс чагбас. Республиканга ынзы-бүгү угланышкынныг хат секундада 5—10 метр чедер. Кызылга чөөн-чүк угланышкынныг хат секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температураазы даглыг черлерге 10—15, өскелериге 15—20, Кызылга 17—19 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Байыр-биле, артист» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.50, «Шынчы өөнүк Санчо» 11.20, 15.20, 17.00, «Күзээр болгаш чурттаар» 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш мушкетер» (1-ги, 2-ги сериялары) 15.30, 19.00 шактарда.

«ВОСТОК» «Чукотканың начальниги» 15.00, «Лас-кежиктиг бол, Мануала!» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА. «Дүштер боттанмаанда» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Хаяларны топтап көөрге
Кандыг дүрзү ында чок дээр:
Аңнар, куштар, араатаннар,
Аксын ашкан Амырга-Моос...
Санап оргаш канчаар ону
Саазынга чуруп каалам.

Мөңге чыдар аккыр мөңгү
Мөңгүн биизек чайынынга дөмейлежир,
Кызыл хүнүүн хереллинге
Кыстың чараш аржыылын-даа
шарыпкаизыг.
Кыдыындыва чоокшулап чеде бээрге
Кырган-ачам ак-көк бажы сагындырар.
Чуртту каастаан мөңгүлерни
Чуруп ханмас магаданчыын.

А. ОЙДУПТУҢ этюдтары.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериянын 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00908.